

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Вищого навчального закладу Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
08 липня 2015 року № 152-Н

Форма № П-4.04

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»

Інститут економіки, управління та інформаційних технологій
Форма навчання заочна
Кафедра правознавства

Допускається до захисту

Завідувач кафедри _____
(підпис)

Г. В. Терела
(ініціали, прізвище)

«__» _____ 201_ р.

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему «ДОКТРИНАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА НОРМАТИВНЕ
ВИЗНАЧЕННЯ ЗАБОРОН І ОБМЕЖЕНЬ ЯК ЗАСОБІВ ЗАПОБІГАННЯ
ПРОЯВАМ КОРУПЦІЇ»

спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
освітня програма «Публічне адміністрування»

Виконавець роботи: Лаврик Галина Володимирівна

(підпис, дата)

Науковий керівник: Гладкий Сергій Олександрович

(підпис, дата)

Рецензент: Куц Юрій Олексійович
(прізвище, ім'я, по батькові)

Полтава 2020

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський університет економіки і
торгівлі»
08 липня 2015 року № 152-Н

Форма № П-4.03

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

Затверджую

Завідувач кафедри _____ Г.В. Терела
(підпис, ініціали та прізвище)

« _____ » _____ 2019 р.

ЗАВДАННЯ ТА КАЛЕНДАРНИЙ ГРАФІК**ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ**

на тему «ДОКТРИНАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА НОРМАТИВНЕ ВИЗНАЧЕННЯ
ЗАБОРОН І ОБМЕЖЕНЬ ЯК ЗАСОБІВ ЗАПОБІГАННЯ ПРОЯВАМ КОРУПЦІЇ»

студенткою спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
освітня програма «Публічне адміністрування»

(шифр, назва)

Прізвище, ім'я, по батькові **Лаврик Галина Володимирівна**

Затверджена наказом ректора № 17-Н від «16» січня 2019 р.

Зміст роботи	Термін виконання	Термін фактичного виконання
1. Підбір джерел та їх обробка	до 02.04.19 р.	
2. Складання та затвердження плану роботи	до 16.04.19 р.	
3. Написання та оформлення роботи	до 20.09.19 р.	
4. Попередній захист роботи	до 15.11.19 р.	

Дата видачі завдання « ____ » _____ 2019 р.

Студентка _____

(підпис)

Науковий керівник _____ д.ю.н., проф. **Гладкий С.О.**

(підпис) (науковий ступінь, вчене звання, ПІБ)

Результати захисту магістерської роботи

Магістерська робота оцінена на _____

(балів, оцінка за національною шкалою, оцінка за ЄКТС)

Протокол засідання ЕК № _____ від « _____ » _____ 201_р.

Секретар ЕК _____

(підпис)

(ініціали та прізвище)

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСПІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

**Оцінювання магістерської роботи,
виконаної студенткою**

Лаврик Галиною Володимирівною

(прізвище, ім'я, по-батькові)

спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»

освітня програма «Публічне адміністрування»

(шифр, назва)

ступеня магістра

**на тему «ДОКТРИНАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА НОРМАТИВНЕ ВИЗНАЧЕННЯ
ЗАБОРОН І ОБМЕЖЕНЬ ЯК ЗАСОБІВ ЗАПОБІГАННЯ ПРОЯВАМ КОРУПЦІЇ»**

№ з/п	Критерії оцінювання	Бали
1.	Зміст (до 60 балів)	
2.	Оформлення та організація виконання (до 10 балів)	
3.	Захист (до 30 балів)	
	Усього балів	
	Оцінка за національною шкалою	
	Оцінка за шкалою ЄКТС	

Підпис членів екзаменаційної комісії:

_____	_____
<i>(підпис)</i>	<i>(ініціали, прізвище)</i>
_____	_____
<i>(підпис)</i>	<i>(ініціали, прізвище)</i>
_____	_____
<i>(підпис)</i>	<i>(ініціали, прізвище)</i>
_____	_____
<i>(підпис)</i>	<i>(ініціали, прізвище)</i>
_____	_____
<i>(підпис)</i>	<i>(ініціали, прізвище)</i>

Протокол засідання ЕК № _____ від «_____» _____ 20.. р.

Секретар ЕК _____
(підпис) *(ініціали та прізвище)*

АНОТАЦІЯ

Метою дослідження є проведення аналізу базових доктринальних положень з питань заборон і обмежень, встановлених для осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, із акцентом уваги на специфіці нормативного визначення засад використання ресурсів окремих різновидів таких заборон і обмежень, зокрема стосовно запобігання виникнення конфлікту приватного та публічного інтересів.

Об'єктом дослідження виступає детермінація заборон і обмежень як засобів запобігання проявам корупції в контексті норм і цінностей, які поділяють в країнах, де переважає суспільний порядок з відкритим доступом, а також справжньої інституційної спроможності щодо попередження корупційних проявів в державі

Предметом дослідження є науково-теоретичне забезпечення встановлення заборон і обмежень у діяльності, пов'язаній із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, їх реалізація як засобів запобігання проявам корупції.

Методологічною основою дослідження стала сукупність методів і прийомів наукового пізнання, використання яких здійснювалося з урахуванням принципу методологічного плюралізму. Застосування визначених методів зумовлюється історико-герменевтичним, ціннісним (аксіологічним), системним та інституційним підходами, що дають можливість ті чи інші явища, моделі досліджувати в єдності їх змісту та форми.

Емпіричну та інформаційну базу дослідження становлять дані державної статистики, а також офіційних документів, звітах авторитетних міжнародних організацій, основних міжнародних партнерів України, як то «Групи держав проти корупції» (орган Ради Європи з антикорупційного

моніторингу GRECO), Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та інших.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у формулюванні базових концептуальних положень з питань своєрідних бар'єрів (перешкод), встановлених на шляху поширення корупційних практик.

Під час дослідження одержано науково обгрунтовані результати, які забезпечують цілісне розв'язання важливого наукового питання в межах одного із самостійних напрямів науки державного управління та публічного адміністрування.

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, переліку інформаційних джерел. Загальний обсяг магістерської роботи становить 97 сторінки комп'ютерного тексту.

Ключові слова: корупція, запобігання корупції, заборони і обмеження, заборона отримання неправомірної вигоди, обмеження щодо одержання подарунків, обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності.

АННОТАЦИЯ

Целью исследования является проведение анализа базовых доктринальных положений по вопросам запретов и ограничений, установленных для лиц, уполномоченных на выполнение функций государства или местного самоуправления, с акцентом внимания на специфике нормативного определения принципов использования ресурсов отдельных разновидностей таких запретов и ограничений, в частности относительно предотвращения возникновения конфликта частного и публичного интересов.

В качестве **объекта исследования** выступает возникновение запретов и ограничений как средств предотвращения проявлений коррупции в контексте норм и ценностей, которые разделяют в странах, где преобладает общественный порядок с открытым доступом, а также настоящей институциональной возможности относительно предупреждения коррупционных проявлений в государстве

Предметом исследования является научно-теоретическое обеспечение установления запретов и ограничений в деятельности, связанной с выполнением функций государства или местного самоуправления, их реализация как средств предотвращения проявлений коррупции.

Методологическим основанием исследования стала совокупность методов и приемов научного познания, использование которых осуществлялось с учетом принципа методологического плюрализма. Применение определенных методов предопределяется историко-герменевтическим, ценностным (аксиологией), системным и институциональным подходами, которые дают возможность те или другие явления, модели исследовать в единстве их содержания и формы.

Эмпирическую и информационную базу исследования представляют данные государственной статистики, а также официальных документов, отчетах авторитетных международных организаций, основных международных партнеров Украины, как то "Группы государств против коррупции" (орган Совета Европы из антикоррупционного мониторинга GRECO), Организации экономического сотрудничества и развития (ОЕСР) и другой.

Научная новизна полученных результатов заключается в формулировке базовых концептуальных положений по вопросам своеобразных барьеров (препятствий), установленных на пути распространения коррупционных практик.

Во время исследования получены научно обоснованные результаты, которые обеспечивают целостное решение важного научного вопроса в пределах одного из самостоятельных направлений науки государственного управления и публичного администрирования.

Магистерская работа состоит из вступления, трех разделов, выводов, перечня информационных источников. Общий объем магистерской работы представляет 97 страницы компьютерного текста.

Ключевые слова: коррупция, предотвращение коррупции, запрета и ограничения, запрет получения неправомерной выгоды, ограничения относительно получения подарков, ограничения относительно совместительства и совмещения с другими видами деятельности.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ	
ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАБОРОН І ОБМЕЖЕНЬ ЯК ЗАСОБІВ	
ЗАПОБІГАННЯ ПРОЯВАМ КОРУПЦІЇ	13
1.1. Концептуальні засади встановлення системних бар'єрів на шляху поширення корупційних практик	13
1.2. Природа заборон і обмежень, їх змістове наповнення і правова визначеність як засобів запобігання проявам корупції	27
РОЗДІЛ 2. ВСТАНОВЛЕННЯ ЗАБОРОН І ОБМЕЖЕНЬ	
У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ПРОЯВАМ КОРУПЦІЇ.....	37
2.1. Регламентація заборони отримання неправомірної вигоди та обмежень щодо одержання подарунків публічними службовцями.....	37
2.2. Текстуальне закріплення та інтерпретація обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності.....	43
РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАБОРОН І ОБМЕЖЕНЬ	
У ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНІЙ З ВИКОНАННЯМ ФУНКЦІЙ	
ДЕРЖАВИ АБО МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ,	
ЯК ЗАСОБІВ ЗАПОБІГАННЯ ПРОЯВАМ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ...	52
3.1. Законодавче закріплення заборони отримання неправомірної вигоди та обмеження щодо одержання подарунків публічними службовцями.....	52
3.2. Законодавчі рішення стосовно дотримання обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності.....	60
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75

ВСТУП

Подальша розбудова України як суверенної і незалежної, демократичної, правової держави, як ніколи раніше, залежить від запобігання корупційним проявам на всіх рівнях шляхом підвищення прозорості діяльності державних органів, додержання прав і свобод людини і громадянина, створення умов для розвитку економіки, забезпечення європейських соціальних стандартів і добробуту населення, зниження рівня корупції в державі та усунення причин і умов, що її породжують.

Ратифікація Верховною Радою України Конвенції ООН проти корупції слугує потужним каталізатором одностайної підтримки ефективною скоординованою політики протидії корупції. Відповідно до ст. 5 Конвенції ООН проти корупції, яка набрала чинності для України 1 січня 2010 року, кожна держава-учасниця повинна, згідно з основоположними принципами своєї правової системи, розробляти, здійснювати та проводити ефективну скоординовану політику протидії корупції, яка сприяє участі суспільства і яка відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, чесності й непідкупності, прозорості й відповідальності [2]. Вкрай важливо, що в кожній державі на висловлені рекомендації розробляти, здійснювати та проводити відповідну антикорупційну політику потужний вплив має її науково-теоретичне забезпечення, в основі якого перебувають демократизм; верховенство права; законність; системність; комплексність здійснення правових, політичних, соціально-економічних, інформаційних та інших заходів протидії корупції; достовірність, об'єктивність, наукова обґрунтованість та інші загальнонаукові та спеціальні принципи запобігання та протидії корупції [54, с. 22; 83, с. 5, 134-140]. Принцип наукової обґрунтованості, зокрема, передбачає антикорупційну діяльність на науковій основі (з використанням сучасних

досягнень науки, техніки, позитивного світового досвіду та залученням фахівців різних галузей знань: теорії права, конституційного, фінансового, адміністративного, кримінального, податкового права, кримінології, соціології, психології і т. ін.). Цей принцип вимагає здійснення, зокрема правоохоронними органами, постійного моніторингу динаміки та стану корупційних процесів [83, с. 136] і мимоволі актуалізує дослідження обмежень у їхній діяльності, котрі, на думку сучасників, є своєрідним антиподом для безмежного правозастосовчого розсуду та індикаторами (маркерами) ступеню правової захищеності людини від свавілля, реакції держави та громадського суспільства на будь-які девіації з боку тих, хто безпосередньо покликаний захищати закон [90, с. 27].

Важливе значення для вироблення і практичного впровадження з участю широкого кола зацікавлених сторін належних превентивних заходів щодо запобігання корупційним проявам мають як спеціальні експертні і наукові дослідження, так і збір та аналіз статистичних, інших даних щодо сприйняття корупції як негативного явища у сфері політики, публічного управління та адміністрування [43, 84; 86; 113], як деструктивного чинника соціально-економічного зростання, який багато в чому визначає стан національної безпеки будь-якої держави [50, 99, 115], як перешкода розвитку демократії та міждержавних відносин. Вони дають змогу звернутися до характеристики адміністративно-правових заходів запобігання корупції в цілому (аналіз антикорупційного законодавства, питання адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення тощо) [60; 71] з тим, щоб максимально наблизитися до наукової розробки обмежень і заборон як засобів запобігання адміністративним правопорушенням, пов'язаним із корупцією [74; 123]. І зрештою сприяють виокремленню нормативно врегульованих заборон і обмежень у діяльності публічних службовців як засобів запобігання

проявам корупції [52; 61; 62; 79], елементу їхнього правового статусу [75; 112].

Реформаційні процеси в державі, вдосконалення і модернізація законодавства, реформування докрини публічного адміністрування, реальні вимоги часу обумовлюють приділення окремої уваги становленню кожного з видів таких заборон і обмежень. В працях Т.О. Коломоєць, П.С. Лютікова, С. В. Рощупкіна здійснюється детальний аналіз докринальних, нормативних положень з питань «спеціальних обмежень», встановлених для осіб, уповноважених на виконання функцій держави і місцевого самоврядування з акцентом на специфіці визначення меж щодо одержання подарунків, різновидів подарунків, правил поводження з ними та відповідальності за недотримання встановлених вимог [74, 109, 110]. роботах О.В. Мельника, Снігур І.Й. – антикорупційне законодавство у частині обмеження наукової та викладацької діяльності державних службовців та з'ясовує обґрунтованість та правомірність обмеження наукової та викладацької діяльності державних службовців як заходу запобігання корупції [112].

Водночас на сьогодні є гостра потреба значно посилити науково-теоретичне забезпечення дослідження заборон і обмежень у діяльності публічних службовців як засобів запобігання проявам корупції в контексті становлення відкритої адміністративної системи протидії корупції, в якій постійно відбувається гармонізація принципів, інструментів, форм та методів.. Усе це зумовлює актуальність, мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, його логіку та структуру.

Метою дослідження є проведення аналізу базових доктринальних положень з питань заборон і обмежень, встановлених для осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, із акцентом уваги на специфіці нормативного визначення засад використання ресурсів

окремих різновидів таких заборон і обмежень, зокрема стосовно запобігання виникнення конфлікту приватного та публічного інтересів.

. Відповідно до поставленої мети вирішувалися такі завдання:

– розглянути стан суспільно-наукового дослідження заборон і обмежень як засобів запобігання проявам корупції в контексті норм і цінностей, які поділяють в країнах, де переважає суспільний порядок з відкритим доступом, а також справжньої інституційної спроможності щодо попередження корупційних проявів в державі;

– з'ясувати природу, змістове наповнення заборон і обмежень у діяльності публічних службовців, їх правову визначеність як засобів запобігання проявам корупції;

– висвітлити питання регламентації встановлення заборони отримання неправомірної вигоди та обмежень щодо одержання подарунків особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та особами, які прирівнюються до них;

– провести аналіз текстуального закріплення та інтерпретації обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності;

– надати характеристику реалізації заборони отримання неправомірної вигоди та обмежень щодо одержання подарунків особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та особами, які прирівнюються до них, у національному законодавстві;

– проаналізувати законодавчі рішення стосовно обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності

Об'єктом дослідження виступає детермінація заборон і обмежень як засобів запобігання проявам корупції в контексті норм і цінностей, які поділяють в країнах, де переважає суспільний порядок з відкритим доступом, а також справжньої інституційної спроможності щодо попередження корупційних проявів в державі.

Предметом дослідження є науково-теоретичне забезпечення встановлення заборон і обмежень у діяльності, пов'язаній із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, їх реалізація як засобів запобігання проявам корупції.

Методологічною основою дослідження стала сукупність методів і прийомів наукового пізнання, використання яких здійснювалося з урахуванням принципу методологічного плюралізму. Застосування визначених методів зумовлюється історико-герменевтичним, ціннісним (аксіологічним), системним та інституційним підходами, що дають можливість ті чи інші явища, моделі досліджувати в єдності їх змісту та форми.

В ході дослідження використовувався діалектичний метод пізнання природи різного роду бар'єрів на шляху поширення корупційних практик як важливої складової здійснення антикорупційної політики. Завдяки цьому методу став можливим розгляд одного із таких бар'єрів, а саме норм і цінностей, які поділяють в країнах, де переважає суспільний порядок з відкритим доступом. Логіко-семантичний метод використовувався при розробці понять і формулюванні визначень обмежень, заборон та інших інструментів, покликаних мінімізувати корупційні прояви.

Використання системного підходу дозволило долучитися до визначення обрисів певної матричної моделі протидії корупції, що динамічна і тяжіє до певної універсальності, незалежно від типу правової сім'ї, форми держави, наявної (попередньої) на певний час моделі антикорупційної політики в державі [100]. Не менш корисним для цієї справи (побудови теоретичної моделі протидії корупції) став інституціональний підхід, згідно з яким домінує визначення доцільності створення спеціалізованого органу (структури) з питань протидії корупції. Загалом наявність спеціалізованих

органів боротьби проти корупції сама по собі не є запорукою мінімізації корупції.

Емпіричну та інформаційну базу дослідження становлять дані державної статистики – статистична інформація у Звіті за період роботи Комітету Верховної Ради України з питань запобігання і протидії корупції VIII скликання Верховної Ради України (2014-2019 роки) [68], Національній доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики у 2018 році, схваленій рішенням НАЗК від 29 березня 2019 року [40], а також офіційних документах, звітах авторитетних міжнародних організацій, основних міжнародних партнерів України, як то «Групи держав проти корупції» (орган Ради Європи з антикорупційного моніторингу GRECO), Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та інших.

Досягнення окреслених завдань здійснюється з урахуванням досліджень Індексу сприйняття корупції Transparency International, результатів щорічних звітів про стан політичних прав та громадянських свобод у країнах світу «Freedom in the World»; даних монографій, навчальних посібників, підручників, збірників наукових праць.

Положення і висновки дослідження базуються на Конституції України від 28 червня 1996 року, Законі України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року, Законі України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року, Законі України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року та інших нормативно-правових актах, рамкових стратегічних документах [104; 105; 106]. На жаль, у 2019 році не було затверджено нової Антикорупційної стратегії України. Минулий стратегічний документ закінчив свою дію наприкінці 2017 року. З того часу в державі відсутній рамковий стратегічний документ у цій галузі. У 2018 році уряд затвердив проект Антикорупційної стратегії на 2018-2020 роки. Проте, він не був підтриманий Верховною Радою України. Уряд повинен дати доручення

Національному агентству з питань запобігання корупції як уповноваженому на це органу щодо розробки нового проекту, із врахуванням нових реалій та критики минулого тексту.

Теоретичне обґрунтування ефективної антикорупційної політики, забезпечення належної інституційної системи запобігання корупції і боротьби з нею відбувається відповідно до цілого комплексу міжнародних обов'язкових актів (договори і конвенції) та актів рекомендаційного характеру (рекомендації, резолюції, інструкції і декларації), підготовлених та прийнятих у рамках таких організацій, як ООН, Рада Європи, ОЕСР, Організація американських держав, Африканський Союз і Європейський [2; 3; 4; 5; 7].

Враховується підхід Ради Європи до організації боротьби з корупцією, що знаходить своє відображення у виробленні загальноєвропейських норм та стандартів, контролі за їх дотриманням, а також наданні технічної допомоги державам та регіонам на підставі кількох міжнародно-правових документів у цій сфері [10; 11]. Звертається увага на Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб, який міститься в додатку до Резолюції 51/59 Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 19 грудня 1996 року [8].

Наукова новизна одержаних результатів полягає у формулюванні базових концептуальних, нормативних положень з питань своєрідних бар'єрів (перешкод), встановлених, передусім зусиллями інноваційних антикорупційних інституцій, на шляху поширення корупційної практики, крізь призму історико-герменевтичних, ціннісних (аксіологічних), системних, інституційних уявлень щодо запобігання (недопущення) її проявів.

Під час дослідження одержано науково обґрунтовані результати, які забезпечують цілісне розв'язання важливого наукового питання в межах одного із самостійних напрямів науки державного управління та публічного адміністрування. Зокрема, вперше:

– розкрито потенціал норм і цінностей, які поділяють в країнах, де переважає суспільний порядок з відкритим доступом, а також вимог, які зобов'язують кожну державу-учасницю Конвенції ООН проти корупції забезпечувати інституційну спеціалізацію в цій сфері. Як своєрідних системних бар'єрів на шляху поширення корупційних практик (мереж) в сучасних постсоціалістичних трансформаційних суспільствах, до саморозуміння яких належить тяжіння до європейської цивілізації;

– з-поміж вимог, які змістовно охоплюються принципом верховенства права, виокремлено вимоги правової (юридичної) визначеності як такі, що дозволять сформулювати конкретні пропозиції щодо антикорупційної нормотворчості та антикорупційного правозастосування, забезпечити відповідність правової визначеності заборон і обмежень як засобів запобігання проявам корупції в Україні міжнародним стандартам ефективної скоординованої політики протидії корупції;

– виокремлено сучасні підходи до регламентації встановлення заборони отримання неправомірної вигоди та обмежень щодо одержання подарунків публічними посадовими особами в міжнародних нормативно-правових актах і законодавстві України;

– акцентовано увагу на необхідності інтерпретації закріплення чітких правових приписів, які стосуються заборони особам, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції», займатися підприємницькою чи іншою оплачуваною діяльністю, крім викладацької, наукової та творчої діяльності, медичної та суддівської практики, інструкторської практики із спорту;

– засвідчено доцільність забезпечення прозорості нормативної процедури дотримання обмежень щодо одержання подарунків особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та особами, які прирівнюються до них;

– висвітлено роль належних законодавчих рішень стосовно обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, як одного із шляхів формування ефективної скоординованої політики протидії корупції в сфері публічної служби;

удосконалено:

– положення науки державного управління та адміністрування стосовно суспільно-політичного стану справ із формуванням превентивних антикорупційних інститутів в Україні та інститутів, які спеціалізуються на боротьбі з корупційними проявами за допомогою правоохоронних заходів;

– сучасні підходи до розгляду заборон і обмежень у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, з використанням потенціалу вимог правової визначеності як складової принципу верховенства права;

– положення про необхідність використання заборони отримання неправомірної вигоди та обмежень щодо одержання подарунків під час розробки детальних правил для осіб, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції», щодо прийняття подарунків:

– положення про призначення обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності для визначення правил, дотримання яких дає можливість запобігати конфлікту інтересів;

– дістали подальшого розвитку:

– обґрунтування необхідності перетворення чинних норм законодавства (правил) на добре зрозумілі й практично корисні інструменти забезпечення доброчесної поведінки державних чиновників, політиків, як найважливішого чинника, який обумовлює наближення до відповідних стандартів держав-членів Європейського Союзу;

– характеристика загальних ознак обмежень, які визначають певні межі дозволеної поведінки публічних службовців задля запобігання вчиненню правопорушень, пов'язаних із корупцією;

– зміст окремих ознак обмежень щодо одержання подарунків публічними службовцями;

– визначення основних аспектів, що стосуються одержання подарунків особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та особами, які прирівнюються до них .

Практичне значення одержаних результатів дослідження виражається в тому, що в ньому розкривається потенціал норм і цінностей, справжньої інституційної спроможності як своєрідних системних бар'єрів на шляху поширення корупційних практик (мереж) в сучасних постсоціалістичних трансформаційних суспільствах, до саморозуміння яких належить тяжіння до європейської цивілізації. Розглядається суспільно-політичний стан справ із формуванням превентивних антикорупційних інститутів в Україні та інститутів, які спеціалізуються на боротьбі з корупційними проявами за допомогою правоохоронних заходів. Обґрунтовується необхідність перетворення чинних норм законодавства (правил) на добре зрозумілі й практично корисні інструменти забезпечення доброчесної поведінки державних чиновників, політиків, як найважливішого чинника, який обумовлює наближення до відповідних стандартів держав-членів Європейського Союзу.

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, переліку інформаційних джерел. Загальний обсяг магістерської роботи становить 123 сторінки комп'ютерного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАБОРОН І ОБМЕЖЕНЬ ЯК ЗАСОБІВ ЗАПОБІГАННЯ ПРОЯВАМ КОРУПЦІЇ

1.1. Концептуальні засади встановлення системних бар'єрів на шляху поширення корупційних практик

Корупція існувала завжди і є притаманною будь-якому суспільству, будь-якій державі. Сприйняття низової (або буденної, побутової, пов'язаної з повсякденним життям громадян) корупції, коли вона асоціюється не тільки з такими поширеними (або базисними) формами, як хабарництво [Заросило В.О., Гладкий В.В. Хабарництво як базисна форма прояву корупції. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2018. № 16. С.123-139.], шахрайство, вимагання, розтрата привласнення публічних коштів; виокремлення з поміж основних рівнів (видів) корупції високорівневої (або елітарної, можновладної) корупції [50] зі специфічними формами, як от: клієнтизм, лобізм [51], протекціонізм і фаворитизм, кумівство (непотизм), захоплення держави (state capture) [84, с. 90, 151, 201, 202]; широкий розгляд феномена політичної корупції як суспільної реальності [86, с. 5-6]; розгорнута детальна характеристика своєрідності корупції, як такої, що, окрім усього іншого, має яскраві ознаки корупції мафіозного типу, коли багато посад у кабінетах усіх гілок влади посідають ставленики олігархічних кланів, вся діяльність яких має за мету подальше збагачення їхніх патронів та їх самих [, с. 29-30; 102, с.102], тощо не завжди узгоджується з її доктринальним розумінням. У довідково-енциклопедичній літературі вказується на те, що корупція є

неправомірною і неправовою поведінкою особи, яка має на меті отримання вигоди однією особою за рахунок іншої [48, с. 937; 82, с. 347]. Вона існує за умов **«суспільного порядку з обмеженим доступом»**. Це означає, що корупційна практика не просто визнана за норму – вона лежить в основі системи, яка дозволяє владним групам мирно співіснувати за рахунок розподілу привілеїв та рент. Вважається, що «природні держави [тобто держави, в яких панує порядок обмеженого доступу] не є хворими. Вони керуються власною логікою і не є дисфункціональними утвореннями... . Природні держави можуть здаватися корумпованими відповідно до норм та цінностей країн, де переважає суспільний порядок з відкритим доступом» [56]. Останні сприймаються як форми прояву культури, взаємин в суспільстві «відкритого» доступу, що відрізняє його від інших розташованих поряд культур.

В засадничому нарисі визначення культурних цінностей Європи, яке, за задумом його авторів, зокрема, не вело б до великих утопічних ілюзій і водночас дозволило б чітко орієнтуватися у добу, коли на європейському рівні ухвалюються рішення величезної історичної ваги [85, с. 9], до понятійної площини цінностей відносяться норми з їх обмежувальним характером. Йдеться про те, що норми виключають певні засоби дій як морально неприпустимі або незаконні: забороняється може також мета вчинку. Цінності характеризуються через конститутивність, привабливість і *навіть емоційно сильно засвоєні уявлення про те, що є вартим бажань* [85, с. 10-11]. Найбільшими цінностями (ціннісними комплексами), до яких належить свобода, толерантність, демократія, корупція /все корупційне /корумповане, помітне як псування та викривлення суспільних відносин та систем зв'язків і комунікацій у соціумі, ігнорування і нівелювання моралі, законів, права, рішуче відмежовується від усього світлого і доброго у взаєминах між людьми та неминуче переборюється на світоглядному і ментальному рівнях.

Наразі ці об'єктивні процеси тривають за наявності чітких вимог, які зобов'язують країни забезпечувати інституційну спеціалізацію у сфері боротьби проти корупції [72]. Відповідно до ст. 6 Конвенції ООН проти корупції кожна держава-учасниця повинна, згідно з основоположними принципами своєї правової системи, забезпечувати наявність органу або, у належних випадках, органів, які здійснюють запобігання корупції, за допомогою таких засобів, як: а) проведення політики, згаданої у ст. 5 цієї Конвенції, і у належних випадках, здійснення нагляду та координації реалізації такої політики; б) розширення та поширення знань про запобігання корупції. Кожна держава-учасниця повинна, забезпечувати органу або органам, зазначеним у пункті 1 цієї статті, необхідну незалежність, згідно з основоположними принципами своєї правової системи, з метою надання такому органу або органам можливості виконувати свої функції ефективно й в умовах свободи від будь-якого неналежного впливу. Кожній держави-учасниці слід було забезпечувати необхідні матеріальні ресурси та спеціалізований персонал, а також таку підготовку персоналу, яка може бути потрібна для виконання покладених на нього функцій [2]. Таким чином до кожної держави-учасниці у висловлених рекомендаціях висувалися вимоги щодо створення органу або, у певних випадках, органів, які здійснюють функції запобігання корупції за допомогою правоохоронних засобів, та забезпечення йому (їм) необхідної незалежності, матеріальних ресурсів та спеціалізованого персоналу [92, с. 13-72].

В системі державних органів України роль запобіжного антикорупційного органу [126, с. 149], превентивної антикорупційної інституції, відповідальної за формування та моніторинг реалізації антикорупційної політики в державі, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, здійснення фінансового контролю за майновим станом публічних службовців та моніторингу їхнього способу життя, державне фінансування

політичних партій та реалізацію інших, визначених Законом України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року та міжнародними зобов'язаннями України, превентивних антикорупційних механізмів, у тому числі забезпечення ведення Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення [69] відводиться Національному агентству з питань запобігання корупції. З огляду на природу, формування в умовах величезного запиту суспільства на докорінні перетворення (за іншими уявленнями послідовну природну (органічну) трансформацію, чимало сподівань висловлювалося на користь дещо іншого, а саме внутрішніх детермінантів підвищення результативності та ефективності його діяльності. Останні вимагали, передусім, перетворення чинних норм законодавства (правил) на добре зрозумілі й практично корисні інструменти забезпечення доброчесної поведінки державних чиновників [95, с. 85-90] політиків, як найважливішого чинника, який обумовлює наближення до відповідних стандартів держав-членів Європейського Союзу. Слід зауважити, що в результаті опитування експертів 25 навчальних та науково-дослідних закладів держав-членів та кандидатів на вступ до Європейського Союзу, проведеного Голландським інститутом державного управління (ROI), з метою визначення “рамки спільних компетенцій для об'єднаної Європи”, що описують знання, вміння та навички, необхідні для ефективного управління, а також ставлення державних службовців до виконання своїх службових обов'язків, вдалось виробити і запропонувати рамки спільних лідерських компетенцій для Європи, які містять сім ключових компетенцій. Серед них доброчесність – чесність, прозорість, підзвітність, відданість справі [59, с. 35-38].

На сьогодні пропонується забезпечити високий рівень доброчесності в роботі апарату Президента України, власне його діяльності як глави держави, у функціонуванні парламенту, системі органів виконавчої влади, судах [60, с. 1, 9-15], прокуратурі, податкових та інших державних органах, зокрема, шляхом піднесення вимоги доброчесності державної влади до рівня принципу її організації та здійснення [118, с. 72]. Реформування державної служби ставить на порядок денний питання щодо принципів державної служби, одним із яких нині є принцип доброчесності, сутність якого полягає у спрямованості дій державного службовця на захист публічних інтересів та відмові державного службовця від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих йому повноважень [19]. До основних ознак доброчесності відповідно до правил етичної поведінки державних службовців відносяться: 1) спрямованість дій на захист публічних інтересів, забезпечення пріоритету загального блага громадян над особистими, приватними або корпоративними інтересами; 2) неприпустимість використання державного майна в особистих цілях; 3) недопущення наявності конфлікту між публічними й особистими інтересами; 4) нерозголошення та невикористання інформації, що стала відома у зв'язку з виконанням державним службовцем своїх обов'язків, у тому числі після припинення державної служби, крім випадків, установлених законом; 5) недопущення надання будь-яких переваг і виявлення прихильності до окремих фізичних та юридичних осіб, політичних партій, громадських і релігійних організацій [35]. При цьому в наукових дослідженнях доброчесність цілком прогнозовано розглядається як базовий принцип здійснення державної служби та основа етичної поведінки державних службовців з метою забезпечення публічної, професійної, політично неупередженої, ефективною, орієнтованою на громадян державної служби, яка функціонує в інтересах держави і суспільства [107, с. 65-74, 67].

Відповідно до ст. 36 Конвенції ООН проти корупції кожна держава-учасниця повинна, згідно з основоположними принципами своєї правової системи, забезпечувати наявність органу чи органів або осіб, які спеціалізуються на боротьбі з корупцією за допомогою правоохоронних заходів. Такому органу чи органам має забезпечуватися необхідна самостійність, відповідно до основоположних принципів правової системи держави-учасниці, щоб вони могли виконувати свої функції ефективно і без будь-якого неналежного впливу. Такі особи або працівники такого органу або органів повинні мати відповідну кваліфікацію та ресурси для виконання покладених на них завдань [2].

На виконання цієї статті, а також ст. 20 Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією [4] і рекомендацій міжнародних організацій, учасниками яких є Україна (Стамбульський план дій Організації економічної співпраці і розвитку (ОЕСР) і Групи держав проти корупції (ГРЕКО) [2], було запроваджено національну модель спеціалізованої антикорупційної структури – Національне антикорупційне бюро України.

Від самого початку склалося розуміння того, що в своїй діяльності, сферою якої відповідно до ч. 2 ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» є особливе завданням – протидія кримінальним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці [27], ця антикорупційна структура цілком і повністю підпорядковується встановленню загальних стандартів боротьби проти корупції на національному рівні шляхом її криміналізації. Ця позиція обумовлювалася, крім іншого, зобов'язаннями, узятими Україною в рамках Конвенції ООН проти корупції, відповідно до заключних положень якої кожна держава-учасниця могла вживати суворіших заходів для запобігання корупції та боротьби з нею, ніж ті, що передбачені

цією Конвенцією (ч.2. ст. 65), а також потребою дотримання нею керівних принципів боротьби проти корупції. Йдеться, зокрема, про забезпечення для осіб, які виконують обов'язки щодо попередження, розслідування, судового переслідування та винесення вироків стосовно випадків корупції, незалежності, яка б відповідала їх функціям, свободу від неналежного впливу та ефективні засоби для збору доказів, захист для осіб, які допомагають владі у боротьбі з корупцією, а також збереження таємниці слідства (принцип 3); обмеження імунітету від розслідувань, судового переслідування та винесення вироків у справах щодо корупції до рівня, необхідного у демократичному суспільстві (принцип 6); запровадження спеціалізації осіб або органів, відповідальних за боротьбу з корупцією, забезпечуючи їх необхідними засобами та навчанням для виконання покладених на таких осіб або органи завдань (принцип 7) та інші принципи [11], що стали вихідними положеннями для подальшої антикорупційної політики держав – членів Ради Європи.

Водночас реалізація прагнень щодо подолання корупції як системного явища, запобігання, розслідування і кримінальне переслідування якого повинні здійснюватися на різних рівнях з використанням спеціальних знань і навичок у різних сферах: юриспруденції, економіці, бухгалтерському обліку, цивільному будівництві та інших [72] потребує уваги до вироблення й запровадження в Україні типової, передусім для Сполучених Штатів Америки, мультиорганізаційної моделі, коли обов'язки боротьби з корупцією розділені між кількома партнерськими організаціями [129], широкої спеціалізації в цілому [102, с. 243, 244-247]. Вона вбачається у подальшому формуванні інноваційних антикорупційних інституцій, зокрема, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Державного бюро розслідувань, Вищого Антикорупційного суду та підвищенні їхньої спроможності.

Загалом відповідно до цілого комплексу міжнародних обов'язкових актів (договори і конвенції) та актів рекомендаційного характеру (рекомендації, резолюції, інструкції і декларації), підготовлених та прийнятих у рамках таких організацій, як ООН, Рада Європи, ОЕСР, Організація американських держав, Африканський Союз і Європейський Союз держави-учасниці мають забезпечити, по перше, спеціалізацію органів у сфері боротьби з корупцією шляхом створення відповідних антикорупційних інституцій, забезпечивши їх фаховим персоналом та необхідними матеріальними і фінансовими ресурсами, достатніми для виконання завдань; по-друге, наявність двох типів антикорупційних інституцій: орган (органи), що запобігають корупції; орган (органи) або особи, які спеціалізуються на боротьбі з корупцією за допомогою правоохоронних заходів [92. с. 13-72].

Своєчасне звернення до міжнародних стандартів з метою вживання посиленних заходів, спрямованих на більш ефективне і дієве запобігання корупції і боротьбу з нею певною мірою руйнує таку споконвічну традицію взаємодії у суспільстві, як «ти мені, я тобі» («послуга за послугу»), *do ut des* («даю, щоб ти дав»), *facio ut facias* («роблю, щоб ти робив») [70, с. 263; 108, с.270] і тим самим убезпечує його від тяжіння до корупційних практик (мереж). В нагоді тут стають швидше заходи у сфері запобігання корупції, що є системою регулятивних правовідносин, які спрямовані на попередження корупційних проявів у державі шляхом удосконалення правових норм, правових механізмів та заходів державного впливу, спрямованих на запобігання корупції як явища на різних рівнях [111], ніж система правоохоронних, переважно кримінально-правових та адміністративно-правових заходів, спрямованих на притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні корупційних діянь, що мають на меті покарання, превенцію протиправних дій і виховання населення у дусі поваги до закону, створення в державі атмосфери нетерпимості до проявів корупції [111]. Для більшості

існуючих у світі моделей (типів) спеціалізованих інституцій система заходів, що охоплюється сферою боротьби з корупцією не є визначальною. Їх побудова і функціонування ґрунтується на усвідомленні тверджень подібних тим, які століття тому були сформульовані видатним письменником, публіцистом і громадським діячем, українцем за походженням В. Г. Короленком. «Немає нічого більш помилковішого, – переконував він 27 червня 1920 року в листі до юрисконсульта Полтавського виконкому В.В. Беренштама з клопотанням за звинувачуваних у хабарництві, – ніж думка, що стратами можна регулювати ціни або відучити від хабарництва. Не стану доводити це детально, – продовжував він, – оскільки Ви самі знаєте це з історії Французької революції» [45, с. 157; 99, с. 157].

З другого боку система відповідних заходів пов'язується з процесом демократизації і переходу до ринкової економіки в різних частинах світу, у тому числі Східній Європі, Латинській Америці та Африці, а також зусиллями з утвердження принципу верховенства права та «доброго управління» (good governance) у багатьох поставторитарних і потсконфліктних суспільствах [72, с.75]. В даному контексті простежується закономірність, яка полягає в тому, що перехідні умови завжди створюють сприятливе середовище для виникнення корупції. З цієї доволі вигідної позиції відбувається пояснення таких причин відсутності прогресу у питаннях подолання корупції в Україні як дефіцит політичної волі [86, с. 342], декларативність багатьох реформаторських намірів та рішень влади [63, с. 202] та інших викликів і складнощів, що не дозволяють відразу і назавжди ввести правила і підзвітність в усіх сферах діяльності держави, що відповідають за боротьбу з корупцією. Допоки цього не станеться корупція, швидше за все, процвітатиме і справлятиме негативний жорсткий вплив на суспільну мету справедливого зростання, сталого розвитку та соціальної згуртованості [131].

На тлі можливого негативного жорсткого впливу корупції на те, чого домагаються, до чого прагнуть у трансформаційних суспільствах, помічається подальше погіршення показників рейтингу верховенства права, як то: *відсутність корупції, відкритість держави, обмеження повноважень інститутів влади, захист основних прав, регулятивне правозастосування, правопорядок і безпека кримінального правосуддя та громадянське правосуддя* [132]. Однак завдяки закладеним у ліберально-демократичному проекті національного гатунку «Принципи сучасної всесвітньої цивілізації найбільш відповідні такому поступу: лібералізм в його найконсеквентній формі – федералізму – в справах державних, демократизм в справах соціальних з його найтвердішою гарантією – асоціацією у справах економічних, раціоналізм в справах письменницьких, наукових і умілостях» [55] об'єктивним чинникам, цілком закономірним є поступове досягнення консенсусу щодо ключових елементів, які найбільш ефективно запобігають корупції та сприяють доброчесності. Цей консенсус посилюється позицією, яка знаходить своє втілення у створенні здорової та стійкої національної системи доброчесності, що ефективно долатиме корупцію в рамках більш широкої боротьби проти зловживання владою, посадових злочинів і незаконного привласнення в усіх його формах [131].

З огляду на дослідження національної системи доброчесності, що охоплює 13 сфер (кількість може варіюватися залежно від країни), які оцінюються у системному зв'язку із соціальними, економічними, політичними та культурними основами цієї системи, та базується на системному підході до запобігання корупції: в якому розглядається весь спектр відповідних інституцій та секторів, а також взаємозв'язки між ними, представниками глобальної антикорупційної організації Transparency International передбачається, що недостатній рівень доброчесності в межах однієї інституції може породжувати серйозні проблеми у функціонуванні всієї

системи доброчесності загалом. Саме тому головним завданням дослідження національної системи доброчесності, як стверджується ними є не проведення поглибленого дослідження кожної окремо взятої інституції та сектору, а оцінка функціонування відповідних інституцій та секторів у їх сукупності, виявлення особливостей їх взаємодії. Застосування такого системного підходу до аналізу системи доброчесності є необхідною передумовою виявлення корупційних ризиків та напрацювання ефективної стратегії протидії цим ризикам [131].

В Індексі сприйняття корупції (ІСК), що укладається глобальною антикорупційною організацією Transparency International та базується на оцінках підприємців та аналітиків, за підсумками 2018 року наша країна посіла 120 сходинку у переліку зі 180 країн світу [130]. Загалом з року в рік позиції України у рейтингу покращуються, однак нинішній стан речей, своєю чергою, є причиною неможливості ефективного здійснення реформи правосуддя і органів правопорядку, виборчої реформи, децентралізації, приватизації державних і комунальних підприємств, дебіурократизації, дерегулювання та багатьох інших реформ в державі. Залишаються високими рівень бідності і розрив у майновому стані між різними верствами населення. Зневірившись у можливості належного захисту їхніх прав і законних інтересів, не дочекавшись гідного життя на Батьківщині, сотні тисяч українців в останні роки залишили її в пошуках кращої долі. Зрозуміло, що розвиток Української держави за таких умов стає неможливим.

Задля оновлення антикорупційної політики представникам влади слід виходити з поточної ситуації з корупцією в країні, міжнародних зобов'язань України в антикорупційній сфері та наданих їй рекомендацій міжнародними інституціями, змісту чинних Антикорупційної стратегії [104] та Державної програми з її реалізації, а також результатів останніх досліджень (у тому числі звітів авторитетних міжнародних інституцій), які висвітлюють проблеми, що

стають на заваді формулюванню й узгодженню антикорупційних пріоритетів, подальшій реалізації антикорупційної реформи.

Проект Стратегії, розроблений Центром політико-правових реформ, а саме проект Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2019-2023 роки» станом на 17 липня 2019 року, як власне і проект Державної програма з його реалізації на 2019-2023 роки, з одного боку, має бути своєрідним узгодженим (спільним) планом дій трьох основних потенційних суб'єктів антикорупційної системи – державних інституцій, громадянського суспільства і бізнес-середовища (в ньому мають бути відображені антикорупційні ініціативи посадових осіб спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, громадськості та бізнесу), з іншого – відображати чітко розуміння того, що саме на цьому конкретному етапі слід робити в антикорупційній сфері.

Кінцевою метою всіх запланованих цим проектом заходів є забезпечення максимальної доброчесності усіх осіб, уповноважених на виконання функцій держави і місцевого самоврядування, прозорості діяльності державних інституцій, виявлення і нейтралізація існуючих нині в різних сферах корупціогенних ризиків, які становлять загрозу правам людини і функціонуванню держави, досягнення абсолютного неприйняття корупції суспільством – і врешті-решт відчутне зниження до 2023 року негативного впливу корупції в усіх відповідних сферах як фактору побудови в Україні демократичної, соціальної, правової держави [105].

Їй підпорядковується, передусім, належне формування державної антикорупційної політики та повноцінна реалізація завдань і заходів цієї політики, одним із яких передбачається проведення досліджень стану корупції в Україні та стану реалізації засад антикорупційної політики із залученням наукових установ, закладів освіти, аналітичних центрів та інститутів громадянського суспільства.

Важливого значення набуває розв'язання проблеми подальшого удосконалення законодавчого опису базових стандартів доброчесності осіб, визначених у статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», і неухильного дотримання цих стандартів зазначеними особами. На виконання завдань щодо: 1) забезпечення неухильного дотримання загальних правил поведінки осіб, зазначених у статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», сформульованих у статтях 37–44 цього Закону; 2) удосконалення законодавчого опису заборон, адресованих особам, зазначеним у статті 3 Закону України «Про запобігання корупції» (заборона на протиправне використання своїх повноважень, становища чи пов'язаних з цим можливостей і на отримання неправомірної вигоди), і забезпечення неухильного дотримання вказаними особами вимог статті 22 цього Закону; 3) удосконалення правових алгоритмів поведінки осіб, зазначених у статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», у разі отримання ними пропозиції щодо надання неправомірної вигоди, виявлення неправомірної вигоди у певних місцях, фактичного отримання неправомірної вигоди тощо, і забезпечення неухильного дотримання цих правил на практиці; 4) запровадження зваженого підходу до визначення підстав і порядку отримання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, державними та комунальними установами й організаціями благодійної та іншої допомоги, грантів, залучення та використання ними міжнародної технічної допомоги в проекті Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2019-2023 роки» визначено першочергові заходи, заходи середньої пріоритетності та перспективні заходи. До 2023 року першочергово належить:

1) розробити і прийняти закон щодо удосконалення термінології антикорупційного законодавства, яким, зокрема: заборонити особам, зазначеним у статті 3 цього Закону, використовувати свої повноваження,

становище і пов'язані з цим можливості в будь-яких інших інтересах, крім тих, які вони повинні відстоювати у зв'язку з посадою, статусом тощо; заборонити цим особам отримувати неправомірну вигоду незалежно від того, чи використовували вони при цьому свої повноваження, становище чи пов'язані з цим можливості; закріпити дефініції правових категорій «повноваження», «становище», «можливості, пов'язані з повноваженнями чи становищем», а також зміст всіх потенційних видів неправомірної вигоди;

2) розробити і прийняти закон щодо удосконалення правил поведінки осіб, зазначених у статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», у разі отримання ними пропозиції щодо надання неправомірної вигоди, виявлення неправомірної вигоди у певних місцях, фактичного отримання неправомірної вигоди тощо, яким, зокрема: визначити відповідні алгоритми поведінки щодо різних життєвих ситуацій (отримання пропозиції неправомірної вигоди, виявлення неправомірної вигоди у певних місцях, фактичне вручення неправомірної вигоди тощо) та правил поведінки, релевантних щодо неправомірної вигоди у вигляді робіт, послуг, переваг, пільг тощо;

3) розробити і прийняти закон щодо порядку надання та отримання органами державної влади й органами місцевого самоврядування благодійної та іншої допомоги, грантів, подарунків, залучення та використання ними міжнародної технічної допомоги, яким, зокрема, закріпити загальне правило, згідно з яким ці органи, установи та організації можуть отримувати подарунки, благодійну та іншу допомогу, гранти, залучати та використовувати міжнародну технічну допомогу в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України[105].

Про мінімізацію корупційних ризиків у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб через дотримання вимог законодавства про запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, а також мінімізацію корупційних ризиків у

діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб, які планують припинити виконувати ці функції, йдеться в розділі 2.3 «Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів» та розділі 2.4 «Заборони та обмеження, пов'язані з припиненням виконання особою функцій держави або місцевого самоврядування» цього законопроекту [105]. Виконання відповідних завдань і заходів, як дізнаємося з проекту Державної програми з його реалізації покладаються, головним чином, на Національне агентство з питань запобігання корупції [105].

Таким чином, нині усе більше вдаються до спроб протидії корупції в контексті формування антикорупційної політики, а також темпів і напрямів її реалізації. В них забезпечується поступовий перехід від ситуаційних рішень до рішень, які отримують внаслідок розробки концептуально інших, базових програмних документів з питань протидії корупції.

1.2. Природа заборон і обмежень, їх змістове наповнення і правова визначеність як засобів запобігання проявам корупції

Розроблення, здійснення та проведення ефективної скоординованої політики протидії корупції, забезпечення належної інституційної системи запобігання корупції і боротьби з нею відповідно до цілого комплексу міжнародних обов'язкових актів (договори і конвенції) та актів рекомендаційного характеру (рекомендації, резолюції, інструкції і декларації), підготовлених та прийнятих у рамках таких організацій, як ООН, Рада Європи, ОЕСР, Організація американських держав, Африканський Союз і Європейський Союз, не обходиться без основоположних принципів,

конституційних принципів і фундаментальних засад, як таких, що міцно і надійно «прикріплюються» до характеристики правової системи кожної держави-учасниці, її внутрішнього права [2], правової системи кожної сторони [4], чи правової системи зацікавленої сторони [3] (а отже – не потребують окремої формальної фіксації, а відтак, не отримують закріплення в текстах міжнародних актів). При цьому ставлення до тієї чи іншої правової системи не позбавлене певної амбівалентності. З одного боку вимагається, щоб кожна держава-учасниця прагнула належним чином (не інакше, як в необхідних випадках та з урахуванням основоположних принципів своєї правової системи, свого внутрішнього права) створювати, підтримувати й зміцнювати системи приймання на роботу, набору, проходження служби, просування по службі та виходу у відставку державних службовців та інших державних посадових осіб, які не обираються, а також системи, які сприяють прозорості й запобігають виникненню конфлікту інтересів; запроваджувати ряд інших заходів і систем в межах належно організованої нею загальної системи протидії корупції, тобто інституційної системи запобігання корупції і боротьби з нею.

Зазвичай наголошується на необхідності встановлення й заохочення найкращих практик в цій сфері, якими охоплюються доволі різноманітні ідеї – від політичних, ідеологічних до спеціально-юридичних. Йдеться про періодичне оцінювання правових інструментів й адміністративних заходів з метою визначення їхньої адекватності з точки зору запобігання корупції та боротьби з нею [2], впровадження законодавчих та інших заходів, необхідних для забезпечення, по суті, балансу між потребами зацікавлених сторін у засобах правового захисту та дотриманням їхніх прав [3]

З іншого боку очевидним є толерантне ставлення до того, що держави-учасниці знову таки належним чином «взаємодіють одна з одною та з відповідними міжнародними й регіональними організаціями, скажімо, під час

розроблення заходів щодо запобігання корупції [2], що зацікавлені сторони мають створити життєздатну систему міжнародного співробітництва для позбавлення злочинців доходів, одержаних злочинним шляхом [3] тощо.

В цілому помічається, що правова система кожної держави-учасниці, зацікавленої сторони за наявності оточуючого середовища (світу поза нею) взаємодіє з іншими системами внутрішньодержавного і міжнародного рівня і мимоволі стає благодатним ґрунтом, середовищем для вимог найбільш загального характеру, яким має відповідати практика суспільних відносин.

З-поміж вимог найбільш загального характеру, які об'єктивно відображають функціонування правової системи у суспільстві виокремлюються, зокрема, ті, що використовуються в ролі ключових показників показників Індексу верховенства права [134], і текстуально закріплюються як принцип верховенства права [1; 81]. Слід звернути увагу, що у виробленій Конституційним Судом України на основі всебічного аналізу Конституції України системі конституційних принципів, які отримали своє змістовне навантаження і додаткову інтерпретацію у практиці конституційного судочинства, принцип верховенства права включається до підсистеми принципів, які характеризують правову систему, і визнається основним серед них [47, с. 65-66].

Із загальних вимог, що складають зміст принципу верховенства права і, навіть, сприяють досягненню більш-менш єдиних уявлень про нього як про правовладдя [53, с. 72], в свою чергу, виділяються вимоги до організації та функціонування правової системи з метою забезпечення стабільного правового становища людини шляхом вдосконалення процесів правотворчості та правозастосування [46, с.1], відомі (йдеться про вимоги – *прим наша*) в своїй сукупності (вимоги чіткості, точності й однозначності) як принцип правової (юридичної) визначеності (певності). В одному з своїх проявів він постає серед визначальних принципів «доброго врядування» і «належної

адміністрації» (встановлення процедури і її дотримання), частково співпадає з принципом законності (чіткість і передбачуваність закону, вимоги до «якості» закону) [120, с.62].

У науковому висновку щодо змісту поняття «питання, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики» цілком справедливо стверджується, що вітчизняні науковці переконані в тому, що загальні принципи права задають напрямки формування правозастосовчої практики, визначають напрямки розвитку права [103, с. 43]. При цьому ряд авторів визнає, що для цілей вирішення справи відповідний фрагмент змісту принципу (принципів) права розкривається та викладається судом безпосередньо у судовому рішенні [103, с. 44]. Так відбувається, коли, наприклад, у Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України від 13 грудня 2011 року № 17-рп/2011 наголошується, що Конституційний Суд України неодноразово визнавав такими, що не відповідають принципу верховенства права, закріпленому в частині першій статті 8 Конституції України, з підстав правової невизначеності, закони України (їх окремі положення) [36].

У Рішенні Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини дев'ятої статті 61, частини третьої статті 105 Закону України «Про вибори народних депутатів України», пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів України»

щодо виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку партії у багатомандатному окрузі» (справа про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії) від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, виходять з того, що згідно з принципом правової визначеності як одним із елементів принципу верховенства права обмеження основних прав людини і громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустимі, зокрема за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, якими встановлюються такі обмеження [37], виявляючи при цьому такий елемент змісту принципу правової визначеності як забезпечення передбачуваності правових норм. Таким чином, Конституційний Суд України виявився цілком спроможним надати поглиблене розуміння вимог правової визначеності, яке надалі, сподіваємося, сприятиме поступовому (шляхом прийняття послідовних рішень) виведенню з їхнього змісту вимог до конкретних обмежень.

Наразі застосовуються різні варіанти поняття «обмеження», а саме «обмеження права», «правове обмеження», «обмеження прав людини», «тимчасова заборона», «заборона». У найбільш широкому аспекті вони детермінуються юридичною природою правових обмежень в цілому та обмежень у діяльності правоохоронних органів зокрема, що вказує, передусім, на міждисциплінарний характер порушеного питання. теоретичні підвалини розуміння правових обмежень були закладені вітчизняними та зарубіжними теоретиками й філософами права [116, с. 139-141]. У своїх статтях, докторській дисертації, а згодом і монографіях О. В. Малько розглядав правові обмеження як з точки зору формальної логіки, так і з точки зору логіки діалектичної, вдаючись до аналізу категорії «правове обмеження» як парної до категорії «правове стимулювання». В результаті обидві ці категорії виступали у ролі протилежних сторін мотиваційної дії права. Дослідник зазначав, що правові обмеження ставлять дії індивідів в певні рамки, звужують їх

можливості до юридично і соціально необхідного стану. Він виділяв три форми юридичної реалізації правових обмежень: заборона, призупинення та обов'язок.

Серед висновків, отриманих дослідником, найбільший інтерес представляє той, у якому була здійснена спроба розкриття юридичної природи правового обмеження. Правове обмеження визначається ним як правове стримування протизаконного діяння, що створює умови для задоволення як інтересів контрsubj'єкта, так і суспільних інтересів, в охороні та захисті; як встановлені у праві кордони, в межах яких subj'єкти мають діяти, позбавлення певних можливостей у діяльності осіб. [89, с. 91; 88, с. 240].

У вузькому значенні поняття «обмеження» розуміється як самостійний юридичний засіб, як свого роду часткова заборона, як деяке звуження subj'єктивного права в межах спеціально-юридичного впливу права.

Представниками галузевих юридичних наук правові обмеження досліджувалися як правовий засіб стосовно цивільно-правових відносин, межі та обмеження права власності, правові стимули та обмеження у регулюванні майнових відносин, заборони і обмеження у правовому регулюванні трудових відносин [90, с. 27] тощо. У центрі уваги перебували правові обмеження у кримінальному праві, як найбільш поширені юридичні засобами, оскільки кримінальне законодавство є галуззю, яка містить безліч правових заборон, закріплює систему покарань, передбачає численні санкції за вчинення злочину проти особистості, суспільства та держави, а також включає в себе кримінально-правові приписи обмежувального характеру, адресовані посадовим особам правоохоронних органів і судам з метою стримування правозастосовного розсуду [цит. за: 90, с. 27].

Визначаючи поняття та зміст правових обмежень в системі правових засобів як дієвого інструменту правового регулювання безпосередньо в розрізі науки адміністративного права, В.Г.Чорна розкриває їх особливість як таких,

що: 1) нерозривно пов'язані зі стимулами, а постійне взаємозамінювання правових обмежень та правових стимулів в найбільшій мірі компенсує результативність правового регулювання, при якому здійснюється регулювання шляхом використання методу «батога» і «пряника»; 2) перебувають у взаємозв'язку з відповідальністю, адже, вказують на можливість застосування щодо них негативних наслідків; 3) щільно співставляються з поняттям заборона, оскільки, на думку автора, є найбільш наближеними змістовно до даного поняття; заборона є наступним етапом після використання обмежень; 4) знаходять своє місце у відповідних приписах, зміст яких і вказує на застосування обмежень; 5) спричиняють виникнення нових обов'язків у суб'єкта [121, с. 46].

Вдаючись до визначення поняття «обмеження», А.В. Басов вважає за доцільне перелік ознак обмежень, що застосовуються до фізичних та юридичних осіб в умовах виникнення надзвичайних ситуацій, розпочинати з вказівки на те, що обмеження представляють собою певні юридичні та фактичні наслідки у вигляді «незручних» умов для здійснення правових інтересів відповідних суб'єктів (фізичних та юридичних осіб), права і свободи яких обмежуються, при одночасному задоволенні «правових інтересів» суб'єкта владних повноважень, що запровадив дані обмеження, або інтересів третьої сторони, що зацікавлена у запровадженні таких обмежень [44, с. 30-31]. Зрештою ним висловлюється авторська позиція щодо визначення обмежень як юридичних та фактичних наслідків діяльності уповноважених органів державної влади, що заснована на законі та направлена на досягнення відповідних цілей, в результаті якої зменшуються варіанти дозволеної нормами права поведінки фізичних та юридичних осіб шляхом встановлення різного роду меж такої поведінки, що в обов'язковому порядку мають тимчасовий, просторовий та суб'єктивний характер [44, с. 32].

Важлива роль відводиться вченими обмеженням, які визначають, як свідчить їх назва, певні межі дозволеної поведінки публічних службовців задля запобігання вчиненню правопорушенням, пов'язаним із корупцією. Всі ці обмеження характеризуються наявністю низки загальних ознак. Вони є:

- 1) правовими, оскільки їх засади чітко визначені у законодавстві;
- 2) цілеспрямованими, бо зосереджені на запобіганні неправомірній поведінці, а саме правопорушенням, пов'язаним із корупцією;
- 3) зорієнтовані на спеціальних суб'єктів, тобто «встановлюють певні рамки, межі поведінки» не всіх осіб, але лише тих, діяльність яких пов'язана з публічною службою;
- 4) передбачають безпосередній зв'язок із професійною діяльністю вищезазначених спеціальних суб'єктів;
- 5) передбачають зв'язок «обмеження вільної поведінки» спеціальних суб'єктів, на яких зорієнтовані, з одночасним розширенням контрольних повноважень інших суб'єктів стосовно фактів дотримання відповідних обмежень;
- 6) незважаючи на певні «рамкові межі», все ж таки передбачають можливість активності спеціального суб'єкта (на відміну від заборон, які унеможливають будь-які діяння відповідної особи), а також можуть містити винятки із дотриманням деяких умов;
- 7) пов'язані з детальним визначенням і регламентацією процедурного аспекту дотримання обмежень задля можливості з'ясування фактів їх порушення;
- 8) передбачають відповідальність за недотримання [74, С.164-165], і лише з іншими засобами запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, серед яких перебувають декларування, заборони, обмеження, контроль тощо, посідають належне місце у відповідній системі, як елемент останньої та забезпечують їй ефективність та дієвість.

Отже, корупція має місце, починаючи з ранніх організацій суспільства та стародавніх держав. В новітню історію людства, коли демократичні процеси ставали невідворотними, вона неминуче призводила до соціальних катаклізмів, революційних потрясінь. В Альтернативному (тіньовому) звіті

про виконання Україною рекомендацій, наданих за результатами третього раунду оцінювання в рамках Стамбульського плану дій Антикорупційної мережі ОЕСР для країн Східної Європи та Центральної Азії, зазначається, що з 2010 року, з часу другого раунду моніторингу АКМ ОЕСР, корупція в Україні набула ще більш загрозливих форм та масштабів, стала настільки нестерпною для українців, що перетворилась на один із ключових чинників масових протестів, що відбулися в Україні з 2013 року [42, с. 3]. Природно, що перед новими корупційними викликами і загрозами встановлюються інші якомога надійніші перешкоди у вигляді вкотре відновлених та відроджених найбільших суспільних цінностей, здорової та стійкої національної системи доброчесності. З 2005 року по 2010 рік за результатами щорічних звітів про стан політичних прав та громадянських свобод у країнах світу «Freedom in the World» Україна була визнана єдиною політично вільною країною на пострадянському просторі. В останні роки наша держава отримала статус «частково вільної» країни, адже, зокрема у 2019 році, її рейтинг за рівнем політичних прав та громадянських свобод становив 3 бали із 7 можливих, а за 100-бальною шкалою (100 – максимально вільна) Україна отримала 60 балів [128].

Нестримне прагнення до суспільного порядку, освяченого цінностями свободи і соціальної справедливості, мимоволі актуалізує суспільно-наукові дослідження корупції як негативного явища у сфері політики, публічного управління та адміністрування, як деструктивного чинника соціально-економічного зростання, який багато в чому визначає стан національної безпеки будь-якої держави тощо. Вони дають змогу звернутися до характеристики адміністративно-правових заходів запобігання корупції в цілому (аналіз антикорупційного законодавства, питання адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення тощо) з тим, щоб максимально наблизитися до наукової розробки обмежень і заборон як засобів

запобігання адміністративним правопорушенням, пов'язаним із корупцією. І зрештою сприяють виокремленню нормативно врегульованих обмежень і заборон у діяльності публічних службовців як засобів запобігання проявам корупції, елементу їхнього правового статусу. Водночас, всебічне розуміння поняття обмежень і заборон як засобів запобігання корупції виявляється неможливим без науково-теоретичних напрацювань, що стосуються розуміння поняття перешкоджання поширенню корупційної практики в суспільстві.

Для з'ясування природи заборон і обмежень, їх особливостей як способів запобігання проявам корупції доцільним є аналіз базових концептуальних, нормативних положень з питань своєрідних бар'єрів (перешкод), встановлених, передусім зусиллями інноваційних антикорупційних інституцій, на шляху поширення корупційних практик.

Серед всього розмаїття основоположних, конституційних принципів і фундаментальних засад, як таких, що міцно і надійно «прикріплюються» до характеристики певної правової системи виокремлюються вимоги найбільш загального характеру, які об'єктивно відображають функціонування правової системи у суспільстві, і текстуально закріплюються як принцип верховенства права. Із загальних вимог, що складають зміст останнього, в свою чергу, виділяються вимоги до організації та функціонування правової системи з метою забезпечення стабільного правового становища людини шляхом вдосконалення процесів правотворчості та правозастосування, відомі в своїй сукупності як принцип правової (юридичної) визначеності (певності). Поглиблене розуміння вимог цього принципу покликане сприяти встановленню заборон і обмежень задля запобігання вчиненню правопорушень, пов'язаним із корупцією, змістовному наповненню таких заборон і обмежень та їх текстуальному закріпленню.

РОЗДІЛ 2

ВСТАНОВЛЕННЯ ЗАБОРОН І ОБМЕЖЕНЬ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ПРОЯВАМ КОРУПЦІЇ

2.1. Регламентация заборони отримання неправомірної вигоди та обмежень щодо одержання подарунків публічними службовцями

Запобігання корупційним проявам шляхом встановлення заборони отримання неправомірної вигоди та обмежень щодо одержання подарунків відбувається з урахуванням двох принципових підходів до регламентації останніх.

Перший із таких підходів дозволяє розглядати подарунки як різновид неправомірної вигоди за умови їх надання, а відповідно, й отримання з певною умовою (метою) чи під час виконання службових повноважень. Він притаманний, головним чином, регіональним квазідержавним утворенням і передбачає обов'язок держав-учасниць криміналізувати порушення заборони щодо одержання подарунків у національному законодавстві. Скажімо, Міжамериканська конвенція проти корупції, прийнята на третій пленарній сесії 29 березня 1996 року застосовується кожною з Держав-учасниць до таких актів корупції як спроба отримання або отримання, прямо або опосередковано, урядовим чиновником або особою, які здійснюють публічні функції, будь-яких предметів грошової вартості, а також іншої користі, такої як подарунок, послуга, обіцянка або перевага для себе або іншої особи або організації, в обмін на будь-який акт або бездіяльність під час здійснення ним публічних функцій [2].

Відповідно до норм Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 року, яка набрала чинності для України 01 березня 2010 року, кожна Сторона повинна вживати таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для встановлення у своєму національному законодавстві кримінальної відповідальності за умисне обіцяння, пропонування чи надання будь-якою особою прямо чи опосередковано будь-якої неправомірної переваги будь-яким посадовим особам, для них особисто чи для інших осіб, з метою заохочення їх до виконання чи невиконання своїх службових обов'язків [4].

Врегулювання конфлікту інтересів в контексті необхідності боротьби з корупцією в усіх її проявах з того моменту, коли Україна ратифікувала Конвенцію ООН проти корупції і вона стала частиною національного законодавства, зумовило поширення іншого підходу до регламентації обмежень щодо одержання подарунків публічними посадовими особами.

Відповідно до ч. 4 ст. 7 Конвенції ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року кожна Держава-учасниця повинна, згідно з основоположними принципами своєї правової системи, створювати, підтримувати й зміцнювати такі системи, які сприяють прозорості й запобігають виникненню конфлікту інтересів. Відповідно до ч.5 ст.8 цієї Конвенції кожна Держава-учасниця має у належних випадках і згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права, запроваджувати заходи й системи, які зобов'язують державних посадових осіб надавати відповідним органам декларації, про позаслужбову діяльність, заняття, інвестиції, активи та про суттєві дарунки або прибутки, у зв'язку з якими може виникнути конфлікт інтересів стосовно їхніх функцій як державних посадових осіб [2]. Висловлені рекомендації дають змогу розглядати обмеження щодо подарунків як складову більш широкого правового інституту – конфлікту інтересів [52, с.37]. Відповідно до ст. 9 Міжнародного кодексу поведінки державних посадових осіб від 23 липня

1996 року, в якому конфлікт інтересів опосередковується «колізією інтересів», державні посадові особи не домагаються і не отримують, прямо або опосередковано, будь-яких подарунків або інших знаків уваги, які можуть впливати на виконання ними своїх функцій, здійснення своїх обов'язків і прийняття рішень [8]

Відповідно до ст. 13 Модельного кодексу поведінки для державних службовців, доданого до Рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи від 11 травня 2000 р. № R (2000) 10, про кодекси поведінки для державних службовців, конфлікт інтересів виникає у ситуації, коли державний службовець має особистий інтерес, який впливає, або може впливати на безсторонність та об'єктивність виконання його чи її службових обов'язків. Відповідно до ст. 18 цього документа державний службовець не повинен вимагати чи приймати дарунки, послуги, гостинність, або будь-які інші переваги для себе чи своєї сім'ї, близьких родичів і друзів, або осіб чи організацій, з якими він чи вона має чи мав бізнесові чи політичні стосунки, що може вплинути чи уможливити вплив на безсторонність, з якою він чи вона виконують свої обов'язки, або може бути чи виглядає як нагорода, що стосується його чи її повноважень [10].

Перебуваючи в тісному взаємопов'язку, обидва підходи до регламентації обмежень щодо одержання подарунків публічними посадовими особами знайшли своє відображення у вітчизняному антикорупційному законодавстві.

Концепція подарунка як елемента неправомірної вигоди, на думку вчених, втілюється у відповідній законодавчій забороні особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняним до них особам одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій

держави або місцевого самоврядування (п. 1 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про запобігання корупції») [21]. Вони зауважують, що вказана заборона є абсолютною (не передбачає жодних винятків) і не залежить від вартості подарунка. Порухення цієї заборони становить об'єктивну сторону одержання неправомірної вигоди і залежно від категорії спеціального суб'єкта має кваліфікуватися за відповідними частинами ст.ст. 368, 368-3 або 368-4 Кримінального кодексу України [52, с. 33].

Важливе значення для встановлення відповідальності за недотримання обмежень щодо одержання подарунків має відмежування понять «подарунок» та «неправомірна вигода» зі зверненням до бази законодавчих актів, де наводяться дефініції зазначених понять із характерними ознаками та властивостями, а також наукових дискусій та доктринальних бачень з цього приводу [110].

Водночас концепція розуміння подарунка як передумови для конфлікту інтересів реалізована в національному законодавстві шляхом встановлення обмежень щодо одержання дарунків (ч. 2 ст. 23 Закону) [21]. Призначення вказаних обмежень полягає у визначенні певних правил, дотримання яких дає можливість запобігти конфлікту інтересів. Проте не слід забувати, що навіть дозволений відповідно до ч. 2 ст. 23 Закону подарунок може спричинити конфлікт інтересів. Саме тому в ч. 4 цієї статті закріплено, що рішення, прийняті особою на користь особи, від якої вона чи її близькі особи отримали подарунок, вважаються такими, що прийняті в умовах конфлікту інтересів, і ці рішення підлягають скасуванню органом або посадовою особою, уповноваженою на прийняття чи скасування відповідних рішень, або можуть бути визнані незаконними в судовому порядку [21].

Перше із обмежень щодо одержання подарунків полягає в тому, що такий подарунок має відповідати загальновизнаним уявленням про гостинність, а друге – у визначеній граничній вартості обмеженого подарунка.

Нагадаємо, що у випадку прийняття подарунка одноразово його вартість не може перевищувати один прожитковий мінімум для працездатних осіб, встановлений на день прийняття подарунка. Якщо ж особа протягом року отримує подарунки від однієї особи декілька разів або отримує подарунок від групи осіб (незалежно від кількості цих осіб), сукупна вартість таких подарунків не повинна перевищувати двох прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня того року, в якому прийнято подарунки.

Відповідно до оприлюдненого тексту Антикорупційної стратегії на 2018 – 2020 роки, метою якої є, зокрема, завершення процесу створення необхідної законодавчої основи для вироблення і реалізації ефективної державної антикорупційної політики на основі імплементації міжнародних стандартів, визначається комплекс заходів, спрямованих на розробку та провадження ще більш дієвого механізму зменшення рівня корупції в Україні. Відповідний законопроект (№ 8324) розроблений Національним агентством з питань запобігання корупції за участю представників громадянського суспільства, міжнародної спільноти, Ради бізнес-омбудсмена та органів державної влади. В ньому йдеться про те, що поруч з розробкою і поданням на затвердження Кабінету Міністрів України індикаторів стану та ефективності виконання Антикорупційної стратегії на 2018-2020 роки, веденням Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення та Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, Національним агентством з питань запобігання корупції має забезпечуватися розробка детальних правил прийняття народними депутатами України, суддями та прокурорами подарунків, передбачаючи, зокрема, зниження порогів допустимої вартості таких подарунків; надання більш чітких визначень, які охоплювали б усі можливі види подарунків, у тому числі

отримані у нематеріальній формі; розробка детальних правил для осіб, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» щодо прийняття подарунків, передбачаючи, зокрема: зниження порогів допустимої вартості таких подарунків; надання більш чітких визначень, які охоплювали б усі можливі види подарунків, у тому числі отримані у нематеріальній формі; уточнення поняття «допустимої гостинності»; запровадження внутрішніх процедур оцінки подарунків та повідомлення про їх отримання, а також повернення неприйнятних подарунків [106]. Для експертів Центру політико-правових реформ такі наміри слугували прикладом заходів, які «не тільки не є заходами із запобігання корупції, а сформульовані так, що можна подумати, ніби розробники проекту турбуються про корупціонерів та приближених до них» [49]. Навіть в даному контексті розробка детальних правил прийняття народними депутатами, судьями та прокурорами подарунків та надання більш чітких визначень, які охоплювали б усі можливі види подарунків, у тому числі отримані у нематеріальній формі, інші заходи тяжіють до практичної реалізації передбачених законодавством вимог, заборон та обмежень, пов'язаних з конфліктом інтересів і мають бути розташовані в підрозділі законопроекту, присвяченому запобіганню корупції у представницьких органах влади. Дійсно, слушним видається зауваження експертів про те, що окремі передбачені законопроектом заходи перебувають не на своєму місці [49].

2.2. Текстуальне закріплення та інтерпретація обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності

Важливим обмеженням, якого зобов'язані дотримуватися особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування є обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності. Відповідно до ст. 25 Закону України «Про запобігання корупції» *обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності*, поширюються на осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (п.1 ч.1 ст. 3 Закону), крім депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад (крім тих, які здійснюють свої повноваження у відповідній раді на постійній основі), присяжних, та полягають у заборон, по-перше, займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, інструкторської, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики зі спорту) або підприємницькою діяльністю, якщо інше не передбачено Конституцією або законами України; по-друге, входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді (спостережній раді), ревізійній комісії господарської організації), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України [21].

Конституцією або законами України можуть встановлюватися винятки для окремих категорій осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, які або розширюють або звужують зміст

обмежень, визначених ст. 25 Закону «Про запобігання корупції». Скажімо, відповідно до ч.1 ст. 120 Конституції України члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, крім викладацької, наукової та творчої у позаробочий час, входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства чи організації, що має на меті одержання прибутку [1].

Вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності встановлюються ст.3 Закону України «Про статус народного депутата України», відповідно до якої народний депутат не має права:

- бути членом Кабінету Міністрів України, керівником центрального органу виконавчої влади;
- мати інший представницький мандат чи одночасно бути на державній службі;
- обіймати посаду міського, сільського, селищного голови;
- займатися будь-якою, крім депутатської, оплачуваною роботою, за винятком викладацької, наукової та творчої діяльності, а також медичної практики у вільний від виконання обов'язків народного депутата час;
- залучатись як експерт органами в кримінальному провадженні, а також займатися адвокатською діяльністю;
- входити до складу керівництва, правління чи ради підприємства, установи, організації, що має на меті одержання прибутку [31].

Частиною 4 ст. 78 Конституції України визначено, що в разі виникнення обставин, що порушують вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, народний депутат у двадцятиденний строк з дня виникнення таких обставин припиняє таку діяльність або подає особисту заяву про складення повноважень народних депутатів України [1]. У свою чергу, вказана норма Конституції України

кореспондується з положеннями ч.2 ст. 81 Основного Закону щодо підстав достроково припинення повноважень народних депутатів, згідно з якими неусунення обставин, які призводять до порушень вимог щодо несумісності депутатського мандата з іншими, видами діяльності протягом 20 днів з дня їх виникнення, є підставою для дострокового припинення повноважень народного депутата України [1].

При цьому відповідно до ч. 3 ст. 3 Закону України «Про статус народного депутата України» народний депутат, призначений (обраний) на посаду, що є несумісною з депутатським мандатом, і повноваження якого не припинено в установленому законом порядку, допускається до виконання обов'язків за такою посадою не раніше дня подання ним до Верховної ради України заяви про складення повноважень народного депутата України [1].

Таким чином, зазначені норми Конституції України та Закону України «Про статус народного депутата України» встановлюють більш жорсткі обмеження для зазначених категорій осіб, оскільки, на відміну від ст.25 Закону «Про запобігання корупції», дозволяють займатися викладацькою, науковою та творчою роботою виключно у вільний від виконання основних обов'язків час.

Правда, положення ч. 2 ст.127 Конституції України не містить жодних обмежень щодо часу зайняття суддями викладацькою, науковою і творчою діяльністю [1].

Сутність обмеження стосовно заборони зайняття іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю полягає в тому, що особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, отримуючи заробітну плату із бюджетних коштів, не може займатися будь-яким іншим активним видом діяльності, спрямованим на отримання доходу і не пов'язаним з виконанням такою особою своїх службових обов'язків (крім зазначених у законі винятків), що є однією з гарантій її неупередженості.

Законодавством передбачаються винятки з указаного обмеження. В ньому, вказує, що воно не поширюється на викладацьку, наукову і творчу діяльності, медичну практику, інструкторську та суддівську практику зі спорту.

У правозастосовній практиці під терміном «викладацька діяльність» розуміють діяльність особи як викладача тієї чи іншої навчальної дисципліни в освітньому закладі, що полягає у читанні лекцій, проведенні семінарів, практичних та інших занять, гуртків, секцій, веденні уроків тощо, тобто це та частина педагогічної діяльності, яка пов'язана з наявністю трудових відносин між навчальним закладом та особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що передбачає їх оформлення, а також отримання законної винагороди за виконану роботу [38].

Водночас науково-педагогічна діяльність, відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» – це педагогічна діяльність в університетах, академіях, інститутах і закладах післядипломної освіти, що пов'язана з науковою та/або науковотехнічною діяльністю. Тобто іншими словами це діяльність, виключно пов'язана із наукою, при цьому в самому законі зміст терміну «педагогічна діяльність» не розкривається [26].

Відповідно до положень Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» науковою діяльністю є інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження (п.12 ч. 1 ст. 1 Закону) [26]. Фундаментальними науковими дослідженнями є теоретичні та експериментальні наукові дослідження, спрямовані на одержання нових знань про закономірності організації та розвитку природи, суспільства, людини, їх взаємозв'язків. результатом фундаментальних наукових досліджень є гіпотези, теорії, нові методи пізнання, відкриття законів природи, невідомих раніше явищ і властивостей матерії, виявлення

закономірностей розвитку суспільства тощо, які не орієнтовані на безпосереднє практичне використання у сфері економіки (п. 33 ч. 1 ст. 1 Закону) [21].

Таким чином, результатом наукової діяльності є одержання якісно нових знань, у зв'язку із чим не може вважатися науковою діяльністю, наприклад, надання послуг технологічного консалтингу, оскільки результатом таких послуг є застосування вже наявного знання і досвіду однієї особи (консультанта) для вирішення завдань, що постають у діяльності іншої особи (замовника послуг).

З приводу визначення терміна «творча діяльність» зазначається, що, відповідно до підп. 21 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про культуру» та абз. 4 ст. 1 Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», творча діяльність – це індивідуальна чи колективна творчість, результатом якої є створення або інтерпретація творів, що мають культурну цінність [25].

У законодавстві про охорону здоров'я термін «медична практика» визначається в Ліцензійних умовах провадження господарської діяльності з медичної практики, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 2 березня 2016 року №285, і використовується в розумінні саме господарської діяльності з медичної практики, а саме як вид господарської діяльності у сфері охорони здоров'я, який провадиться закладами охорони здоров'я та фізичними особами - підприємцями з метою надання медичної допомоги та медичного обслуговування на підставі ліцензії. Однак слід брати до уваги, що вказаний термін передбачений саме для застосування до господарської діяльності у відповідній сфері. Водночас у контексті антикорупційного законодавства йдеться не про господарську чи підприємницьку діяльність зі здійснення медичної практики, а про можливість зайняття такою практикою в державних, комунальних чи приватних закладах охорони здоров'я [33].

У законодавстві України відсутні визначення понять «інструкторська та суддівська практика зі спорту». Ці питання потребують додаткового законодавчого врегулювання. Проте аналіз відповідних термінів вказує на те, що зазначені види практики тісно пов'язані зі спортивно-тренувальною діяльністю. так, у ч. 1 ст. 41 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» вказано, що спортивні судді – це фізичні особи, які пройшли спеціальну підготовку та отримали відповідну кваліфікаційну категорію та уповноважені забезпечувати дотримання правил спортивних змагань, положень (регламентів) про змагання, а також забезпечувати достовірність зафіксованих результатів [32].

При застосування обмеження в частині зайняття підприємницькою діяльністю пропонується керуватися наведеним у ст. 42 Господарський кодекс України визначенням підприємництва як самостійної, ініціативної, систематичної, на власний ризик господарської діяльності, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [13].

Сутність обмеження стосовно заборони входити до складу виконавчих чи контрольних органів підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку полягає в тому, що особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не може входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку, а сам факт такого входження, навіть без активної поведінки особи (як у випадку заборони займатися іншою оплачуваною діяльністю), є порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції».

Попри те, що Закон України «Про запобігання корупції» прямо не забороняє входити до складу загальних зборів підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку, проте з урахуванням передбаченого ст. 36

цього Закону України обов'язку щодо передачі управління корпоративних прав у випадку призначення на посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, реалізація особою як членом загальних зборів підприємства права на управління підприємством має здійснюватися через уповноважену особу, якій передано в управління відповідне корпоративне право [21].

Тому відповідальність за зазначене порушення настає за сукупності двох умов:

1) особа входить до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства чи або організації;

2) організація, до складу, правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради якої входить особа, згідно з установчими документами, створена з метою отримання прибутку [66, с.108].

При цьому відповідальність за входження до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку, настає незалежно від того, чи було отримано дохід таким підприємством чи організацією, а також незалежно від того чи отримала дохід особа від такої діяльності. За порушення особою встановлених законом обмежень щодо входження до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особа здійснює функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляє інтереси держави чи територіальної громади в раді (спостережній раді), ревізійній комісії господарської організації), частиною 2 статті 172-4 КУпАП також передбачено накладення штрафу від 300 до 500 неоподаткованих мінімумів доходів громадян з конфіскацією отриманого доходу від такої діяльності [15].

Отже заборона отримання неправомірної вигоди та обмеження щодо одержання подарунків, обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності перебувають серед обмежень для осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Встановлення заборони отримання неправомірної вигоди та обмежень щодо одержання подарунків відбувається з урахуванням двох принципових підходів до регламентації останніх.

Перший із таких підходів дозволяє розглядати подарунки як різновид неправомірної вигоди за умови їх надання, а відповідно, й отримання з певною умовою (метою) чи під час виконання службових повноважень.

Врегулювання конфлікту інтересів в контексті необхідності боротьби з корупцією в усіх її проявах з того моменту, коли Україна ратифікувала Конвенцію ООН проти корупції і вона стала частиною національного законодавства, зумовило поширення іншого підходу до регламентації обмежень щодо одержання подарунків публічними посадовими особами.

Перебуваючи в тісному взаємопов'язку, обидва підходи до регламентації обмежень щодо одержання подарунків публічними посадовими особами знайшли своє відображення у вітчизняному антикорупційному законодавстві.

Концепція подарунка як елемента неправомірної вигоди, на думку вчених, втілюється у відповідній законодавчій забороні особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняним до них особам одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування (п. 1 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про запобігання корупції») [21].

Водночас концепція розуміння подарунка як передумови для конфлікту інтересів реалізована в національному законодавстві шляхом встановлення обмежень щодо одержання дарунків (ч. 2 ст. 23 Закону) [21].

В національному законодавстві для осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування встановлюються обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності. Їм забороняється, по перше займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю, якщо інше не передбачено Конституцією або законами України, по-друге, входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку, якщо інше не передбачено Конституцією або законами України. Водночас, у разі, коли державні службовці та посадові особи органів місцевого самоврядування здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді (спостережній раді), ревізійній комісії господарської організації, то їм, згідно з пунктом 2 частини 1 статті 25 Закону України «Про запобігання корупції», дозволяється входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку. При цьому, відповідно до частини 2 статті 25 цього Закону, такі обмеження не поширюються на депутатів Верховної Ради АРК, депутатів місцевих рад (крім тих, які здійснюють свої повноваження у відповідній раді на постійній основі), присяжних.

РОЗДІЛ 3

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАБОРОН І ОБМЕЖЕНЬ У ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНІЙ З ВИКОНАННЯМ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ АБО МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, ЯК ЗАСОБІВ ЗАПОБІГАННЯ ПРОЯВАМ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

3.1. Законодавче закріплення заборони отримання неправомірної вигоди та обмеження щодо одержання подарунків публічними службовцями.

Головною метою передбачених законом обмежень щодо запобігання корупції є забезпечення ефективного функціонування публічної служби служби, встановлення бар'єрів на шляху можливих зловживань особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, створення умов для належного виконання ними своїх повноважень. Одним із таких обмежень є *заборона отримання неправомірної вигоди та обмеження щодо одержання подарунків*. Особам, зазначеним у ч.1 ст. 3 Закону «Про запобігання корупції», забороняється використовувати свої службові повноваження або кошти в приватних інтересах (ст. 22 Закону) [21]. Відповідно до ст. 23 Закону «Про запобігання корупції» особам, зазначених у пунктах 1,2 ч.1 ст.3 цього Закону, забороняється безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб: у зв'язку зі здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування; якщо особа, яка дарує, перебуває в підпорядкуванні такої особи. При цьому не має значення сам характер підпорядкування: безпосередній чи опосередкований. Зазначені обмеження дуже подібні між

собою, проте потребують вирішення цілого ряду актуальних з практичної точки зору питань кваліфікації такого делікту, як «порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків» [71; 57, с. 13]. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою тягне за собою кримінальну відповідальність, передбачену ст. 368 Кримінального кодексу України.

Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків тягне за собою адміністративну відповідальність, передбачену ст. 172⁵ КУпАП [15].

Водночас відповідно до ч.2 ст. 23 Закону «Про запобігання корупції» особам, зазначеним у пунктах 1, 2 ч. 1 ст. 3 Закону, дозволено приймати подарунки, які відповідають загальновизнаним уявленням про гостинність, крім випадків, передбачених ч. 1 ст. 23 Закону, якщо вартість таких подарунків не перевищує прожитковий мінімум для працездатних осіб, встановлений на день прийняття подарунка, одноразово, а сукупна вартість таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року не перевищує двох прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня того року, в якому прийнято подарунки [21].

З огляду на тенденції судової практики, що позначається на визначенні поняття «загальновизнане уявлення про гостинність», визнанні подарунком благодійної допомоги, визнання подарунком речей, коли має місце зв'язок між їх отриманням та повноваженнями осіб [61; 62, р.51-52], до подарунків, передбачених Законом України «Про запобігання корупції» відносяться так звані ділові (сувеніри) та інші прояви гостинності (запрошення на каву, на обід чи вечерю), які використовуються для налагодження ділових стосунків. Але в будь-якому разі вартість таких подарунків не може перевищувати один прожитковий мінімум для працездатних осіб, встановлений на день прийняття подарунка, одноразово, а сукупна вартість таких подарунків, отриманих від

однієї особи (групи осіб) протягом року, не може перевищувати двох прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня того року, в якому прийнято подарунки, а також такі подарунки заборонено отримувати від підлеглих.

Відповідно до абзацу четвертого ст. 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» прожитковий мінімум для працездатних осіб у 2020 році становить: з 1 січня – 2102 грн.; з 1 липня – 2197 грн.; з 1 грудня – 2270 грн. []. У зв'язку з цим, для виконання вимог Закону України «Про запобігання корупції», а саме частини 2 статті 23 цього Закону «Обмеження щодо одержання подарунків»: вартість отриманих від однієї особи (групи осіб) подарунків, які відповідають загально визнаним уявленням про гостинність у 2020 році не повинна перевищувати з 1 січня по 30 червня – 2102 грн., з 1 липня по 30 жовтня – 2197 грн., з 1 грудня – 2270 грн. Сукупна вартість таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, не повинна перевищувати 4204 грн.

Обмеження щодо вартості подарунків не поширюється на подарунки, які дарують близьким особам або ж одержуються як загальнодоступні знижки на товари, послуги, загальнодоступні виграші, призи, премії, бонуси.

Таким чином, особам, зазначеним у пунктах 1, 2 ч. 1 ст.3 Закону «Про запобігання корупції», забороняється одержувати подарунки:

- вартість яких перевищує один прожитковий мінімум для працездатних осіб, встановлений на день прийняття подарунка, одноразово (крім подарунків, які даруються близькими особами чи є загальнодоступними знижками на товари, послуги, загальнодоступними виграшами, призами, преміями, бонусами);

- вартість яких, що їх отримано від однієї особи (групи осіб) протягом року, перевищує два прожиткові мінімуми, встановлені для працездатної особи на 1 січня того року, в якому прийнято подарунки (крім подарунків, які

даруються близькими особами чи є загальнодоступними знижками на товари, послуги, загальнодоступними виграшами, призами, преміями, бонусами);

– від осіб, які перебувають у підпорядкуванні, та/або у зв'язку зі здійсненням діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування – незалежно від вартості подарунка [66, с. 99].

Законодавством передбачаються виключні випадки, коли службовим та посадовим особам дозволяється отримувати подарунки. До них належать:

– подарунок, який дарується близькою особою незалежно від його вартості (тобто від осіб, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі осіб, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі, а також – незалежно від зазначених умов чоловіка, дружини, батька, матері, вітчима, мачухи, сина, дочки, пасинка, падчерки, рідного брата, рідної сестри, діда, баби, прадіда, прабаби, внука, внучки, правнука, правнучки, зятя, невістки, тестя, тещі, свекра, свекрухи, усиновлювача чи усиновленого, опікуна чи піклувальника, особи, яка перебуває під опікою або піклуванням);

– подарунок, який дарується одноразово не близькою особою, а його вартість не перевищує один прожитковий мінімум для працездатних осіб, встановлений на день прийняття подарунка;

– подарунки, які даруються неодноразово не близькою особою, а їх сукупна вартість не перевищує двох прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня того року, в якому прийнято подарунки [66, с.99-100].

Слід враховувати, що заборони чи обмеження щодо одержання подарунків обов'язково слід використовувати в комплексі з іншими засобами запобігання корупції в усіх її проявах [80, С. 95], зокрема такому як декларування подарунків. Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 46 Закону «Про запобігання корупції» відомості щодо подарунка зазначаються в декларації

лише в разі, якщо його вартість перевищує п'ять прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня звітного року, а для подарунків у вигляді грошових коштів – якщо розмір тих подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, перевищує п'ять прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня звітного року [21].

У разі якщо розмір отриманого з дотриманням вимог ст. 23 Закону «Про запобігання корупції» подарунка перевищує 50 прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня відповідного року, то отримання такого подарунка вважається суттєвими змінами в майновому стані суб'єкта декларування. Враховуючи викладене, протягом 10 днів з моменту отримання такого подарунка має бути подана декларація про суттєві зміни в майновому стані [21].

З метою дотримання вимог Закону України «Про запобігання корупції», а саме ч. 2 ст. 52 цього Закону України «Додаткові заходи здійснення фінансового контролю» отримання доходу, придбання майна або здійснення видатку на суму, яка перевищує наразі 105100 грн. є суттєвою зміною у майновому стані суб'єкта декларування. У десятиденний термін з моменту отримання доходу, придбання майна або здійснення видатку суб'єкт декларування зобов'язаний повідомити про це Національне агентство з питань запобігання корупції шляхом подання повідомлення про суттєві зміни в майновому стані до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування[21].

Положення частини другої цієї статті застосовується до суб'єктів декларування, які є службовими особами, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, а також суб'єктів декларування, які займають посади, пов'язані з високим рівнем корупційних ризиків. Зауважимо, що з переліком службових осіб, які займають відповідальне та

особливо відповідальне становище можна ознайомитися у примітці до статті 50 Закону України «Про запобігання корупції» [21]. Перелік посад з високим та підвищеним рівнем корупційних ризиків затверджений рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції №2 від 17 червня 2016 року [39].

Законом України «Про запобігання корупції» встановлена процедура для отримання таких подарунків, які одержуються особами, зазначеними у пунктах 1,2 ч. 1 ст. 3 цього Закону, як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним підприємствам, установам чи організаціям, які є відповідно державною або комунальною власністю і передаються органу, підприємству, установі чи організації в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України (ч.3 ст. 23 Закону) [21]. Постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2011 року № 1195 затверджено Порядок передачі дарунків, одержаних як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним підприємствам, установам чи організаціям [34].

Відповідно до цього Порядку уповноважена особа, яка отримала подарунок, зобов'язана передати його органіві, підприємству, установі чи організації, де вона працює, протягом місяця. При цьому особа має право на компенсацію витрат, пов'язаних із доставкою такого дарунка або сплатою митних зборів.

Про передачу дарунка складається акт приймання-передачі. Операції, пов'язані з передачею дарунка органіві, відображається в бухгалтерському обліку відповідно до законодавства. З метою оцінки вартості дарунка, вирішення питання щодо можливості його використання, місця та строку зберігання орган утворює комісію в складі не менш як трьох осіб, однією з яких є фахівець з оцінки майна.

Слід зауважити, що отримання подарунків не повинно впливати на об'єктивність чи неупередженість прийняття особою рішень, або на вчинення чи не вчинення дій під час виконання нею своїх повноважень. Якщо особа прийняла особистий подарунок (у тому числі з нагоди свята) і залишила у службовому приміщенні, у тому числі для загального використання (наприклад, розмістила телевізор у приймальні або картину у коридорі), – це не вважається переданням подарунка установі. Отримання подарунка установі від фізичної особи заборонено статтею 54 Закону, тому особа повинна дотримуватись вимог статті 23 Закону при прийнятті такого подарунка.

Рішення, прийняте особою, стосовно якої існують спеціальні обмеження щодо одержання подарунків, на користь особи, від якої вона чи її близькі особи отримали подарунок, вважаються такими, що прийняті в умовах конфлікту інтересів, і на ці рішення поширюються положення ст. 67 Закону «Про запобігання корупції» щодо можливості їх скасування в судовому порядку [21].

Практика службової діяльності потребує визначення та розуміння правил поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб у ситуаціях отримання чи пропозиції отримання неправомірного подарунка. У таких випадках слід керуватися положеннями ст. 24 Закону «Про запобігання корупції», яка визначає в комплексі правила, спрямовані на запобігання одержання неправомірної вигоди або подарунка. Насамперед необхідно чітко визначитись, чи належить подарунок до «неправомірних». Для цього варто використовувати положення щодо прийнятності подарунка .

У випадку наявності в особи сумнівів щодо можливості одержання нею подарунка вона має право письмово звернутися для одержання консультації з цього питання до територіального органу Національного агентства з питань запобігання корупції, який надає відповідне роз'яснення, а до його утворення

в установленому порядку – до Національного агентства з питань запобігання корупції. Варто зазначити, що таке звернення за роз'ясненням має бути здійснене до отримання подарунка, а не після, з тим щоб запобігти негативним наслідкам у вигляді притягнення до відповідальності. У разі надходження пропозиції щодо неправомірної вигоди або подарунка, незважаючи на приватні інтереси, особи, на яких поширюються обмеження щодо використання службового становища та щодо одержання подарунків, зобов'язані невідкладно діяти за таким алгоритмом:

- відмовитися від пропозиції;
- за можливості ідентифікувати особу, яка зробила пропозицію;
- залучити свідків, якщо це можливо, у тому числі з-поміж співробітників;
- письмово повідомити про позицію безпосереднього керівника (за наявності) або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації, спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції [66, с. 101-102].

Якщо особа, на яку поширюються обмеження щодо використання службового становища та щодо одержання подарунків, виявила у своєму службовому приміщенні чи отримала майно, що може бути неправомірною вигодою, або подарунок, вона зобов'язана невідкладно, але не пізніше одного робочого дня, письмово повідомити про цей факт свого безпосереднього керівника або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації.

Про виявлення майна, що може бути неправомірною вигодою, або подарунка складається акт, який підписується особою, яка виявила неправомірну вигоду або подарунок, та її безпосереднім керівником або керівником відповідного органу, підприємства, установи, організації.

У разі якщо майно може бути неправомірною вигодою, або подарунок виявляє особа, яка є керівником органу, підприємства, установи, організації, акт про виявлення майна, що може бути неправомірною вигодою, або подарунка підписує ця особа та особа, уповноважена на виконання обов'язків керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації у разі її відсутності.

Предмети неправомірної вигоди, а також одержані чи виявлені подарунки зберігаються в органі до їх передачі спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, а саме тим органам, до компетенції яких належить здійснення досудового розслідування у справах про злочин, передбачені статтями 364, 368 Кримінального кодексу України.

Якщо особа, на яку поширюються обмеження щодо використання службового становища та щодо одержання подарунків виявила за місцем свого проживання або під час її перебування в громадських місцях, чи отримала майно, що може бути неправомірною вигодою, або подарунок, вона зобов'язана невідкладно повідомити про це правоохоронні органи.

3.2. Законодавчі рішення стосовно дотримання обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності

Вступаючи на публічну службу, особа, крім прав та основних обов'язків публічного службовця, свідомо й добровільно приймає встановлені законодавством обмеження щодо суміщення та сумісництва з іншими видами діяльності, що за змістом є обмеженнями та заборонами у діяльності, пов'язаній з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, а за своїм призначенням – засобами запобігання корупції. Такі обмеження і заборони включають низку вимог та процедур, спрямованих на запобігання корупції. Усі ці інструменти становлять комплекс антикорупційних

механізмів, які виступають «бар'єрами» на шляху вчинення корупційних правопорушень.

Із переліку осіб, для яких ст 25 Закону України «Про запобігання корупції» встановлені обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, виключаються депутати Верховної Ради АРК, депутати місцевих рад (крім тих, які здійснюють свої повноваження у відповідній раді на постійній основі), присяжні. На постійній основі здійснюють свої повноваження депутати Верховної Ради АРК – Голова Верховної ради АРК, його перший заступник і заступник, голови постійних комісій Верховної Ради АРК (ст. 4 Закону України «Про верховну Раду Автономної Республіки Крим»), місцевої ради – обрані секретарем сільської, селищної, міської ради, головою, заступником голови районної, обласної районної у місті ради; за рішенням обласної, Київської та Севастопольської міських рад депутат, обраний головою постійної комісії з питань бюджету, може працювати в раді на постійній основі (ст. 6 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад»).

Слід зауважити, що ч. 1 ст. 105 КЗпП України передбачається суміщення професій (посад), тобто можливість виконання працівником на тому ж підприємстві, в установі, організації поряд зі своєю основною роботою, обумовленою трудовим договором, додаткової роботи за іншою професією (посадою) або обов'язків тимчасово відсутнього працівника без звільнення від основної роботи. Додаткова робота в порядку суміщення провадиться працівниками за одним трудовим договором, на одному підприємстві, в установі, організації поряд з основною роботою і в межах установленної тривалості робочого дня [14].

Обмеження, встановлені ст. 25 Закону України «Про запобігання корупції» для осіб, які уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, постають у вигляді двох видів заборон. Передусім,

це заборона займатися іншою оплачуваною (крім викладацької наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю, якщо інше не передбачено Конституцією або Законами України [21].

Сутність вказаного обмеження полягає в тому, що особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, отримуючи заробітну плату із бюджетних коштів, не може займатися будь-яким іншим активним видом діяльності, спрямованим на отримання доходу і не пов'язаним із виконанням такою особою своїх службових обов'язків (крім зазначених у законі винятків), що є однією з гарантій її неупередженості.

Дійсно із обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності робиться виняток і вказується, що воно не поширюється на викладацьку, наукову і творчу діяльність, медичну практику, інструкторську та суддівську практику зі спорту.

В антикорупційному законодавстві України не роз'яснено сутності жодного виду діяльності із дозволених для вказаної категорії осіб, у тому числі й «викладацької діяльності». Регулятивне законодавство України не вміщує дефініції відповідного поняття.

Слід зазначити, приміром, що з набранням чинності Законом України «Про освіту», відповідно до якого викладацька діяльність є діяльністю, яка спрямована на формування знань, інших компетентностей, світогляду, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, емоційно-вольових та/або фізичних якостей здобувачів освіти (лекція, семінар, тренінг, курси, майстер-клас, вебінар тощо), та яка провадиться педагогічним (науково-педагогічним) працівником, самозайнятою особою (крім осіб, яким така форма викладацької діяльності заборонена законом) або іншою фізичною особою на основі відповідного трудового або цивільно-правового договору.

До прийняття «нового» Закону України «Про освіту» правозастосовна практика поняття «викладацька діяльність» здебільшого розглядалася як суміжне з поняттями «педагогічна діяльність» і «науково-педагогічна діяльність», який вживається в інших законодавчих актах про освіту («Про загальну середню освіту» [20], «Про вищу освіту» [17], «Про наукову і науково-технічну діяльність» [26], «Про професійно-технічну освіту» [29]). Відповідно до названих законів термін «педагогічна діяльність» охоплює діяльність викладацького складу відповідних навчальних закладів.

Водночас окреслення змісту поняття «викладацька діяльність» вимагає розуміння визначення термінів, які його описують. Законом України «Про вищу освіту» лекція, семінарське заняття поряд з такими як лабораторне, практичне, індивідуальне заняття та консультація названі одним із видів навчальних занять у закладі вищої освіти (ч.2 ст.50) [17]. При цьому заклад вищої освіти має право встановлювати інші форми освітнього процесу та види навчальних занять.

По-іншому бачать суть «викладацької діяльності» окремі судові інстанції. На їх думку, однією з форм «викладацької діяльності» є сучасна методика педагогічної діяльності (тренінги, модерація, фасилітація, дистанційне навчання тощо). У Державному класифікаторі видів економічної діяльності, ця діяльність визначена як «інші види освіти». Її суть полягає в тому, що за допомогою таких методик відбувається передача нових знань від одного суб'єкта (викладача, тренера) до іншого суб'єкта (учня). При цьому в останньому випадку, коли використовуються сучасні інтерактивні методики навчання, має місце практикоорієнтована подача навчального матеріалу, спрямована на отримання учнями не лише теоретичного матеріалу, а й практичних навичок та умінь [87].

Характеризуючи поняття «наукова діяльність», науковці виходять з того, що в ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»

наукова діяльність визначається як інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження, та стверджують, що результатом наукової діяльності є одержання якісно нових знань, у зв'язку з чим не може вважатися науковою діяльністю. наприклад, надання послуг технологічного консалтингу, оскільки результатом таких послуг є застосування вже наявного знання і досвіду однієї особи (консультанта) для вирішення завдань, що постають у діяльності іншої особи (замовника послуг) [125, с. 309].

З приводу визначення терміна «творча діяльність» зазначається, що згідно з підп. 21 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про культуру» та ч. 4 ст. 1 Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» творча діяльність – це індивідуальна чи колективна творчість, результатом якої є створення або інтерпретація творів, що мають культурну цінність [25; 29].

Законодавство передбачає також поняття професійного творчого працівника як особи, яка провадить творчу діяльність на професійній основі, результатом якої є створення або інтерпретація творів у сфері культури та мистецтва, публічно представляє такі твори на виставках, шляхом публікації, сценічного виконання, кіно–, теле–, відеопоказу тощо та/або є членом творчої спілки, та/або має державні нагороди за діяльність у сфері культури та мистецтва.

При цьому ст. 6 Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» передбачається, що:

- професійний творчий працівник може мати статус як найманого працівника, так і особи, яка не працює за наймом;
- професійним творчим працівникам, які зробили вагомий внесок у розвиток національної культури та мистецтва, можуть встановлюватися державні стипендії відповідно до законодавства України;

– професійним творчим працівникам – членам творчих спілок гарантується додатковий соціальний захист [29]. Зокрема, вони можуть одержувати фінансову та іншу матеріальну допомогу тощо.

Медична практика розглядається як вид господарської діяльності у сфері охорони здоров'я, який провадиться закладами охорони здоров'я та фізичними особами – підприємцями, які відповідають єдиним кваліфікаційним вимогам, з метою надання видів медичної допомоги, визначених законом, та медичного обслуговування. Однак слід брати до уваги, що вказаний термін передбачений саме для застосування до господарської діяльності у відповідній сфері. Водночас у контексті антикорупційного законодавства йдеться не про господарську чи підприємницьку діяльність із здійснення медичної практики, а про можливість зайняття такою практикою в державних, комунальних чи приватних закладах охорони здоров'я.

Питання інструкторської та суддівської практики зі спорту, на думку вчених потребують додаткового законодавчого врегулювання. Проте аналіз відповідних термінів вказує на те, що вказані види практики тісно пов'язані зі спортивно-тренувальною діяльністю. Так, у ч. 1 ст. 41 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» вказано, що спортивні судді – це фізичні особи, які пройшли спеціальну підготовку й отримали відповідну кваліфікаційну категорію та уповноважені забезпечувати дотримання правил спортивних змагань, положень (регламентів) про змагання, а також забезпечувати достовірність зафіксованих результатів [32].

При застосуванні обмеження в частині зайняття підприємницькою діяльністю пропонується керуватися наведеним у ст. 42 Господарського кодексу України визначенням підприємництва як самостійної, ініціативної, систематичної, на власний ризик господарської діяльності, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [13].

Серед обмежень, встановлених ст. 25 Закону України «Про запобігання корупції» для осіб, які уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, перебуває інший вид заборон.

Забороняється входити до складу правління, інших виконавчих контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, і має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи юють функції з управління акціями (частками, паями), що належать і державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді (спостережній раді), ревізійній комісії господарської організації), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України [13].

Сутність вказаного обмеження полягає в тому, що особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не може входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку, а сам факт такого входження, навіть без активної поведінки особи (як у випадку заборони займатися іншою оплачуваною діяльністю), є порушенням вимог Закону України «Про запобігання корупції».

При цьому хоча Закон України «Про запобігання корупції» прямо не забороняє входити до складу загальних зборів підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку, проте з урахуванням передбаченого ст. 36 зазначеного закону обов'язку щодо передачі в управління корпоративних прав у випадку призначення на посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, реалізація особою як членом загальних зборів підприємства права на управління підприємством має здійснюватися через уповноважену особу, якій передано в управління відповідне корпоративне право.

Тому відповідальність за зазначене порушення настає за сукупності двох умов: 1) особа входить до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації; 2) організація, до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради якої входить особа, згідно з установчими документами створена з метою отримання прибутку.

Важливим є те, що відповідальність за входження до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку, настає незалежно від того, чи було отримано дохід таким підприємством чи організацією, а також незалежно від того чи отримала дохід особа від такої діяльності.

Обидва передбачених ст. 25 Закону України «Про запобігання корупції» обмеження містять специфічні правові режими, які нормативно відображені таким чином «якщо інше не передбачено Конституцією або законами України», що вказує на інший правовий режим регулювання. Прикладами відмінного правового режиму регулювання щодо суміщення з іншими видами діяльності є положення ч. 1 ст. 120 Конституції України, відповідно до якого члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, крім викладацької, наукової та творчої у позаробочий час входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства чи організації, що має на меті одержання прибутку[1]. А також те, що ч. 3 ст. 11 Закону України «Про Конституційний Суд України», а саме: «Суддя Конституційного Суду не може суміщати свою посаду з будь-якою посадою в органі державної влади або органі місцевого самоврядування, органі професійного правничого самоврядування, зі статусом народного депутата України, депутата Верховної Ради АРК, обласної, районної, міської, районної у місті, сільської, селищної ради, з іншим представницьким

мандатом, з адвокатською діяльністю, з підприємницькою діяльністю, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати будь-яку іншу оплачувану роботу або отримувати іншу винагороду, за винятком здійснення викладацької, наукової чи творчої діяльності та отримання винагороди за неї, а також не може входити до складу керівного органу чи наглядової ради юридичної особи, що має на меті одержання прибутку» [24] тощо.

Отже, у вітчизняному антикорупційному законодавстві передбачається заборона отримання неправомірної вигоди та обмеження щодо одержання подарунків публічними службовцями. При цьому деталізуються виключні випадки, коли службовим та посадовим особам дозволяється отримувати подарунки; встановлюється особлива процедура для отримання подарунків, які одержуються особами, передбаченими Законом України «Про запобігання корупції», як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним підприємствам, установам чи організаціям, які є відповідно державною або комунальною власністю; визначається ряд правил поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб у ситуаціях отримання чи пропозиції отримання неправомірного подарунка.

Законом України «Про запобігання корупції» визначено обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності для осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Таким особам заборонено займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової та творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики зі спорту) або підприємницькою діяльністю, якщо інше не передбачено Конституцією або законами України. Також, для даних осіб встановлена заборона входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з

управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді (спостережній раді), ревізійній комісії господарської організації), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України.

Втім, є виняток, для деяких суб'єктів, на яких дані обмеження не поширюється, зокрема, не заборонено сумісництво та суміщення з іншими видами діяльності депутатам Верховної Ради Автономної Республіки Крим та депутатам місцевих рад, які не здійснюють свої повноваження у відповідній раді на постійній основі, а також присяжним.

ВИСНОВКИ

Доктринальне дослідження та нормативне визначення заборон, обмежень і правил, покликаних запобігати проявам корупції, має здійснюватися в межах міжнародних стандартів державної антикорупційної політики. Відповідно до ст. 13 Конвенції ООН проти корупції, що на думку сучасників, є «комплексним міжнародно-правовим договором та антикорупційним документом світового значення», який може стати «ефективним інструментом міжнародного співробітництва в боротьбі з корупцією» [92, с. 13–72; 102, с. 238-239], рекомендується вживати належних заходів, у межах своїх можливостей і згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права, для сприяння активній участі окремих осіб і груп за межами державного сектора, таких як громадянське суспільство, неурядові організації та організації, що функціонують на базі громад, у запобіганні корупції й боротьбі з нею та для поглиблення розуміння суспільством факту існування, причин і небезпечного характеру корупції, а також загроз, що створюються нею [1].

Здобутком цього напрямку стало, приміром, вироблення власного бачення заборон, обмежень та інших інструментів, покликаних мінімізувати прояви корупції, як здатності і бажання суспільних інституцій та окремих осіб впроваджувати нормативні-інституційні заходи, що мають стати органічною складовою цілеспрямованих, послідовних кроків, зорієнтованих на стимулювання демократичних надбань кожного окремого громадянина, зміну суспільних умов, за яких виникає або продовжує існувати відповідне негативне явище.

З огляду на корупційні прояви як соціально обумовлені явища, єдиним способом досягти успіху в цьому напрямі стає всебічне сприяння запобіганню

(недопущенню) їх на рівні норм і цінностей, справжньої інституційної спроможності, а також пристосування до цього об'єктивного процесу, охоплення ним процесів прийняття й удосконалення політичних програмних антикорупційних документів, базового антикорупційного законодавства, галузевого законодавства, яке закріплює механізми запобігання проявам корупції у сфері державної служби, надання адміністративних послуг, покращення доступу до публічної інформації, забезпечення прозорості фінансування партій тощо.

При цьому з-поміж ціннісних орієнтирів, інакше кажучи вимог найбільш загального характеру, які об'єктивно відображають функціонування правової системи у суспільстві, і змістовно охоплюються принципом верховенства права, виокремлюються вимоги правової (юридичної) визначеності, що дозволяють сформулювати конкретні пропозиції щодо антикорупційної нормотворчості та антикорупційного правозастосування, забезпечити відповідність правової визначеності заборон і обмежень як засобів запобігання проявам корупції в Україні міжнародним стандартам ефективної скоординованої політики протидії корупції. Йдеться про вимоги чіткості, точності й однозначності нормативно-правових приписів, тематичні узагальнення практики застосування.

Дослідження концептуальних засад встановлення системних бар'єрів на шляху поширення корупційної практики, що здійснюється в межах міжнародних стандартів державної антикорупційної політики, сприяє встановленню того, що всі вони (йдеться про процеси і явища в сфері запобігання корупції) мають свою специфічну історію становлення та розвитку, проте загальні тенденції у них однакові (і до того ж збігаються у часі). Тому достатньо викласти ситуацію навколо хоча б одного із них, який у цілому дозволить скласти враження про характер і тенденції політичної волі держави щодо запобігання корупції [65, с.56].

Найбільш прискіплива увага науковців прикута до різного роду обмежень, заборон і правил, покликаних так чи інакше запобігати вчиненню корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією. Вони виписані у десятках законів і сотнях підзаконних актів. Ці правила поділяються на п'ять основних груп: 1) базові антикорупційні правила, що встановлюють певні заборони (обмеження) для фізичних осіб; 2) правила, покликані забезпечити доброчесність публічних службовців, суддів та політиків; 3) правила, покликані забезпечити прозорість діяльності публічної служби, судів, політичних партій та деяких інших суб'єктів; 4) антикорупційні правила, що стосуються специфічних суб'єктів; 5) правила поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб, у разі отримання ними пропозиції щодо неправомірної вигоди чи неправомірного подарунка, його виявлення в певних місцях або фактичного прийняття. При цьому зауважується, що такий поділ є досить умовним, оскільки одній й ті ж правила можуть бути покликаними забезпечити і доброчесність публічної служби, і її прозорість тощо [83, с.69]. В інших випадках стверджується, всі передбачені Законом України «Про запобігання корупції» обмеження щодо запобігання корупції, як то обмеження щодо одержання подарунків; обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності; обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування, та інші, мають розглядатися і застосовуватися в тісному взаємозв'язку із вимогами щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів [66, с. 97]. Мимоволі виникає потреба у визначенні як специфіки становлення і розвитку, сутності, нормативного закріплення вказаних обмежень, так і забезпеченні реальних можливостей для повного й ефективного їх використання.

Наявність різного роду обмежень, заборон та правил в системі засобів (останнім часом у вітчизняній правовій науці їх називають інструментами),

покликаних так чи інакше запобігати вчиненню корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією, зв'язків між ними, фактично забезпечує її ефективність та дієвість.

Серед усього розмаїття засобів, покликаних так чи інакше запобігати вчиненню корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією, своє місце посідають заборона отримання неправомірної вигоди та обмеження щодо одержання подарунків особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та особами, які прирівнюються до них. Для них встановлюються обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, що полягають в забороні, по перше, займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю, якщо інше не передбачено Конституцією або законами України, по-друге, входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку, якщо інше не передбачено Конституцією або законами України. Водночас, у разі, коли державні службовці та посадові особи органів місцевого самоврядування здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді (спостережній раді), ревізійній комісії господарської організації, то їм, згідно з пунктом 2 частини 1 статті 25 Закону України «Про запобігання корупції», дозволяється входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

В національному антикорупційному законодавстві визначаються основні аспекти реалізації заборони отримання неправомірної вигоди та обмеження щодо одержання подарунків, обмеження щодо сумісництва та

суміщення з іншими видами діяльності як засобів запобігання проявам корупції.

Законодавець, пропонуючи визначення подарунку як грошових коштів або іншого майна, переваг, пільг, послуг, нематеріальних активів, які надають/одержують безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової, акцентує увагу на його можливих формах зовнішнього існування та безоплатній або нижче мінімальної ринкової основі отримання. Саме це й дає змогу відмежовувати подарунок від неправомірної вигоди як грошових коштів або іншого майна, переваг, пільг, послуг, нематеріальних активів, будь-яких інших вигод нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав.

Відповідно до Закону порушення обмеження щодо одержання подарунків визнається не корупційним, а правопорушенням, пов'язаним з корупцією, тоді як прийняття пропозиції неправомірної вигоди є корупційним злочином.

При цьому деталізуються виключні випадки, коли службовим та посадовим особам дозволяється отримувати подарунки; встановлюється особлива процедура для отримання подарунків, які одержуються особами, передбаченими Законом України «Про запобігання корупції», як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним підприємствам, установам чи організаціям, які є відповідно державною або комунальною власністю; визначається ряд правил поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб у ситуаціях отримання чи пропозиції отримання неправомірного подарунка.

СПИСОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 245к/96-ВР із змінами, внесеними згідно Закону України № 1401-VIII від 2 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532.
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року (ратифікована згідно із Законом України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції» від 18 жовтня 2006 року № 251-V) / Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення 20.05.2019 р.)
3. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 8 листопада 1990 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_029
4. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27 січня 1999 року. Конвенцію ратифіковано із заявою Законом України від 18 жовтня 2006 року. № 252-V. *Офіційний вісник України*. 2010. № 15. Ст. 717.
5. Міжамериканська конвенція проти корупції: прийнята на третій пленарній сесії Організації Американських Держав 29 березня 1996 року // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/998_089
6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: ратифіковано із заявою Законом України № 1678-VII від 16 вересня 2014 року // Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011?te (дата звернення 20.05.2018)

7. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією: від 4 листопада 1999 року, ратифіковано Законом України N 2476-IV (2476-15) від 16 березня 2005 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. N 16. Ст.266.

8. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб від 23 липня 1996 року // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_788

9. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб від 23 липня 1996 року. *Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію*. Київ: Школяр, 1999. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_788

10. Модельний кодекс поведінки державних службовців: додаток до Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № R (2000)10 від 11 травня 2000 року // Веб-портал Ради Європи. URL: [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/documents/Rec\(2000\)10_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/documents/Rec(2000)10_EN.pdf)

11. Про двадцять керівних принципів боротьби з корупцією: Резолюція Комітету Міністрів Ради Європи (97) 24 від 6 листопада 1997 року. URL: http://crimecor.rada.gov.a/komzloch/control/uk/publish/article;jsessionid=ADD49945492AB4622122873FCCB7BD8D?art_id=48068&cat_id=46352 (дата звернення 19.01.2020).

12. Четвертий додатковий звіт про виконання рекомендацій Україною за результатами Спільних Першого і Другого раундів оцінювання, затверджений на 63-му пленарному засіданні GRECO, яке відбулось 24–28 березня 2014 року у м. Страсбурзі (Французька Республіка) // Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: http://old.minjust.gov.ua/anti_corruption_grecorep

13. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року. № 436-IV . *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. Ст. 462.

14. Кодекс законів про працю України: Затверджений Законом УРСР від 10 грудня 1971 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додат. до № 50. Ст. 375.
15. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X, редакція від 14 січня 2020 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.
16. Про боротьбу з корупцією: Закон України від 5 жовтня 1995 року № 356/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 34. Ст. 266.
17. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 63. Ст. 1728.
18. Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України від 14 листопада 2019 року № 294-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20/print>
19. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.
20. Про загальну середню освіту: Закон України від 13 травня 1999 року. № 651-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 28. Ст. 230.
21. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII, із змінами, внесеними згідно із Законом від 14 січня 2020 року № 440-IX / Україна. Верховна Рада. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
22. Про засади запобігання та протидії корупції: Закон України від 7 квітня 2011 року № 3206-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 40. Ст. 404.
23. Про засади запобігання та протидії корупції: Закон України від 11 червня 2009 року № 1506-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 45. Ст. 691.

24. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року 2136 – VIII. *Офіційний вісник України*. 2017. № 63. Ст. 1912.

25. Про культуру: Закон України від 14 грудня 2010 року № 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>

26. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2016 року № 848-VIII . *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 25.

27. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення 19.01.2020).

28. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39 Ст. 380.

29. Про професійних творчих працівників та творчі спілки: Закон України від 7 жовтня 1997 року № 554/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554/97-вр>

30. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції: Закон України від 18 жовтня 2006 року № 251-V. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/251-16>

31. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 року № 2790–XII (в ред. Закону України від 1 лютого 2020 року). *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 3. Ст. 17. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>

32. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24 грудня 1993 року № 3808-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>

33. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 березня 2016 року № 285. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/285-2016-п>

34. Про затвердження Порядку передачі дарунків, одержаних як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним установам чи організаціям: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2011 року № 1195 із змінами, внесеними, згідно з Постановами Кабінету Міністрів України станом на 20 липня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2015-п>

35. Про затвердження Правил етичної поведінки державних службовців: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2016 року № 65. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248839311.19> (дата звернення 19.01.2020).

36. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського-процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України від 13 грудня 2011 року N 17-рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-11/ed20140302>

37. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини дев'ятої статті 61, частини третьої статті 105 Закону України «Про вибори народних депутатів України», пункту 3 розділу II „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України «Про внесення змін до Закону України „Про вибори народних депутатів України“ щодо виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку партії у багатомандатному окрузі» (справа про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії) від 21 грудня

2017 року № 3-р/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/v003p710-17/para62#n62&p=>

38. Постанова Апеляційного суду міста Києва № 760/13989/16-п від 10 лютого 2017 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64770678>

39. Про затвердження Переліку посад з високим та підвищеним рівнем корупційних ризиків: *Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 17 червня 2016 року № 2, зареєстроване у Міністерстві юстиції України 19 липня 2016 року за №987/29117*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

40. Національна доповідь щодо реалізації засад антикорупційної політики у 2018 році / схвалено рішенням НАЗК від 29 березня 2019 року № 885. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/07/Natsdopovid2018.pdf>

41. Антикорупційна політика та запобігання корупції в публічному управлінні: навч. посіб. / І. С. Бондар, В. Г. Горник, С. О. Кравченко, В. В. Кравченко; М-во освіти і науки України, М-во культури України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ: Ліра-К, 2017. 191 с.

42. Альтернативний (тіньовий) звіт про виконання Україною рекомендацій, наданих за результатами третього раунду оцінювання в рамках Стамбульського плану дій Антикорупційної мережі ОЕСР для країн Східної Європи та Центральної Азії. Результати громадської оцінки станом на лютий 2014 / за заг. ред. Р. Рябошапка, О. Хмари. Київ. 2014. 69 с.

43. Асафайло В. Протидія політичній корупції в Україні: інститути та організації. *Вісник Львівського університету*. Серія: Філософ. - політолог. студії: зб. наук. пр. Львів, 2018. Вип. 19. С. 92-98.

44. Басов А.В. Поняття «обмеження» як юридична категорія: теоретичний аспект. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 1. С. 23-33.

45. Беренштам В. В. В. Г.Короленко как общественный деятель и в домашнем кругу. Берлин: Кн-во «Москва», 1922. 107 с. URL:

https://archive.org/stream/vl_berenshtam/Беренштам%20-%20В.Г.%20Короленко%20как%20общественный%20деятель%20и%20в%20домашнем%20кругу%20-%20RAW_djvu.txt (дата звернення 19.01.2020).

46. Богачова Л. Л. Принцип правової визначеності в європейському і національному праві (змістовна характеристика). *Теорія і практика правознавства: електрон. наук. фах. вид.* 2013. № 2 (4). С. 1–13.

47. Бринцев В. Андрющенко І. Застосування та інтерпретація стандартів (принципів) правової держави в конституційному судочинстві. *Вісник Конституційного Суду України.* 2008. № 3. С. 67-77.

48. Великий тлумачний словник української мови / уклад. і гол. ред. В. Бусел. Київ, Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2009. 1736 с.

49. Висновок Центру політико-правових реформ на проект Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2018-2020 роки». URL: <https://pravo.org.ua/ua/news/20872350-visnovok-tsentru-politiko-pravovih-reform-na-proekt-zakonu-ukrayini-pro-antikoruptionsynu-strategiyu>

50. Гаращук В.М. Мухатаєв А.О. Соціально-правовий аналіз рівнів корупції в Україні. *Державне будівництво та місцеве самоврядування.* 2010. Вип. 20. С.156-165.

51. Герасименко І. Як працює лобізм в Україні і на Заході. URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/institut-lobizmu-jogo-mehanizm-zakordonom-ta-jogo-spezifika-na-315496/> (дата звернення 03.08.2019 р.)

52. Гладун О., Годуєва К. Запобігання корупції шляхом встановлення обмежень щодо одержання подарунків. *Вісник Національної академії прокуратури України.* 2017. № 1(47). С.32-39.

53. Головатий С. Коментар до документа Венеційської комісії «Мірило правовладдя» // European Commission for Democracy Through Law

(Venice Commission) Rule of law Checklist / пер. з англ. С. Головатий. USAID, 2017. 163 р.

54. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування: монографія / автор. кол.; В. В. Василевич, Т. Е. Василевська, В. Ф. Нестерович, Е. В. Расюк, А. В. Савченко, В. Л. Федоренко (кер.) та ін. ; за ред. проф. Ю. В. Ковбасюка і проф. В. Л. Федоренка. Київ : Видавництво Ліра-К, 2016. 524 с.

55. Драгоманов М. П. Листи до Ів. Франка і інших. 1881-1888; вид. І. Франко. Львів: Накладом Укр.-рус. вид. спілки, 1906. 277 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0004465 (дата звернення 19.01.2020).

56. Дубровський В., Лаф Д. Україна має зосередитися на запобіганні корупції, а не покаранні – Великий антикорупційний аналіз. URL: <https://rpr.org.ua/news/ukrajina-maje-zoseredytysya-na-zapobihanni-koruptsiji-a-ne-pokaranni-velykuj-antykoruptsijnuj-analiz/> (дата звернення 03.08.2019).

57. Дудоров О. О., Мовчан Р.О. Порухення обмежень щодо одержання подарунків: проблеми кваліфікації та вдосконалення законодавства. *Правничий часопис Донецького університету*. 2019. № 1. С.12-21.

58. Дудоров О.О., Коломоєць Т.О., Кушнір С.М., Макаренков О.Л. Загальнотеоретичні, адміністративно та кримінальноправові основи концептуалізації антикорупційної реформи в Україні: колективна монографія. Запоріжжя, 2019. С. 123–207.

59. Європейський досвід державного управління: Курс лекцій / Уклад.: О.Ю.Оржель, О.М.Палій, Ю.Д.Полянський, С.М.Гладкова,

С.В.Соколик, П.І.Крайник, Т.О.Гусаченко; За заг. ред. О.Ю.Оболенського, С.В.Сьоміна, А.О.Чемериса, С.В.Загороднюка, О.Л.Приходько, Л.О.Воронько. Київ: Вид-во НАДУ, 2007. 76 с.

60. Жуков С. В. Адміністративно-правове забезпечення доброчесності суддів: проблеми теорії та практики: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Дніпро, 2019. 485 с.

61. Загиней З. А. Загальновизнане уявлення про гостинність як індикатор корупціогенності у тексті Закону України «Про запобігання корупції». Судова апеляція. 2018. № 2. С. 36-46.

62. Загиней-Заболотенко З. Нарушение установленных законодательством требований относительно получения подарков: основные тенденции судебной практики Украины. In: *Revista Institutului Național al Justiției*. 2019, nr. 4(51), pp. 50-54.

63. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика; у 3-х кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 712 с.

64. Запобігання корупції: методичні рекомендації для місцевих активістів / [Д. О. Калмиков, Д. В. Сінченко, О. О. Сорока, М. І. Хавронюк, Г. Л. Шведова]; за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ: ФОП Москаленко О.М., 2017. 242 с.

65. Запобігання корупції: методичні рекомендації для місцевих активістів / [Д. О. Калмиков, Д. В. Сінченко, О. О. Сорока, М. І. Хавронюк, Г. Л. Шведова]; за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ: ФОП Москаленко О.М., 2017. 242 с.

66. Запобігання корупції: підручник / [Б. М. Головкін, В.Ф. Оболенцев, М.В. Романов та ін.]; за заг. ред. Б.М. Головкіна. Харків: Право, 2019. 296 с.

67. Запобігання корупції: підручник / [Б. М. Головкін, В.Ф. Оболенцев, М.В. Романов та ін.]; за заг. ред. Б.М. Головкіна. Харків: Право, 2019. 296 с.

68. Заросило В.О., Гладкий В.В. Хабарництво як базисна форма прояву корупції. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2018. № 16. С.123-139.

69. Звіт за період роботи Комітету Верховної Ради України з питань запобігання і протидії корупції VIII скликання Верховної Ради України (2014-2019 роки). *Голос України*. № 140 (7146). 2019. 26 липня.

70. Звіт про діяльність Національного агентства з питань запобігання корупції за 2018 рік. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/Zvit2018-1.pdf> (дата звернення 03.01.2020)

71. Звонська Л. Давньогрецька мова. Підручник для філософів. Київ: Інститут релігійних наук св. Томи Аквінського: Дух і літера, 2011. 640 с.

72. Киричко В. М. Проблема розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності за порушення заборон одержання неправомірної вигоди й подарунків, шляхи її вирішення. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 138. С. 118-131.

73. Клеменчич Г., Стусек Я. Спеціалізовані інституції з боротьби проти корупції: огляд моделей. Організація економічного співробітництва і розвитку. URL: <https://www.oecd.org/corruption/acn/39972270.pdf> (дата звернення 03.01.2020)

74. Коломоець Т. О. «Антикорупційні» обмеження для осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: реалії використання «фільтру» правової визначеності в Україні та зарубіжних країнах. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 5. С. 84-89.

75. Коломоєць Т., Лютіков П. Обмеження щодо одержання подарунків як засіб запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією: правовий аспект. *Адміністративне право і процес*. 2017. № 12. С. 164-168.

76. Коломоєць Т.О. «Антикорупційні» обмеження як складова частина принципу захисту законних очікувань особи в її взаєминах з особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Human rights as a base for the implementation of European legal values in Ukraine and the Republic of Poland in the context of civil society development: Collective monograph. Lublin: "Baltija Publishing", 2019. P. 147–163

77. Коломоєць Т.О. «Зовнішня» діяльність публічних службовців: компаративно-правовий аналіз моделей закріплення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 2. С. 129-133.

78. Коломоєць Т.О. Обмеження щодо одержання подарунків особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за законодавством України: науково-практичний нарис. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 40 с.

79. Коломоєць Т.О., Кукурудз Л.О. Подарунки для публічних службовців в Україні: заборона, обмеження чи дозвіл як оптимальна модель правового регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1. С. 92-96. URL: http://lsej.org.ua/1_2018/27.pdf

80. Коломоєць Т.О., Кукуруз Р.О., Кушнір С.М. Обмеження для осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, як засіб запобігання конфлікту тривалого та публічного інтересів: правовий аспект / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 60 с.

81. Коломоєць Т.О., Кукуруз Р.О., Кушнір С.М. Обмеження для осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування,

як засіб запобігання конфлікту тривалого та публічного інтересів: правовий аспект / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 60 с.

82. Конституція України. Науково–практичний коментар / редкол. : В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. : Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2011. – 1128 с. URL: <http://coollib.com/b/340418/read#t72> (дата звернення: 20.02.2020).

83. Короткий оксфордський політичний словник / [пер. з англ.; за ред. І. Макліна, А. Макмілана]. Київ: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2006. 789 с.

84. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження / керівник авт. кол. доц. І.О. Ревак. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 220 с.

85. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження / керівник авт. кол. доц. І.О. Ревак. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 220 с.

86. Кохан Г. В. Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз: монографія. Київ: НІСД, 2013. 232 с.

87. *Культурні цінності Європи: збірник: пер. з нім. / за ред. Ганса Йоаса, Клауса Вігандта. Київ: Дух і Літера, 2014. 552 с.*

88. Кушнар'ов І. В. Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Видавництво «Юридична думка», 2018. 408 с.

89. Литвинов О., Усов Д. Про сумісництво, нові форми навчання й приховування корупції. *Юридичний практикум*. 2016. 13 листопада.

90. Малько А.В. Ограничения в праве: проблемы теории, практики, политики. *Юридическая техника*. 2018. № 12. С.238-248 URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ogranicheniya-v-prave-problemy-teorii-praktiki-politiki>

91. Малько А.В. Стимулы и ограничения в праве. Монография. Москва: Юрист, 2003. 250 с.

92. Мельник В. А. Сучасні науково-теоретичні підходи щодо розуміння поняття «обмеження у діяльності правоохоронних органів». *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип.1 (22). Том 2. С. 27-34. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1-2_2018/4.pdf

93. Миськевич Т. Стратегія антикорупційної політики України. *Громадська думка про правотворення*. 2018. № 10 (154). С. 10-14. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2018/10.pdf>.

94. Міжнародно-правові акти протидії корупції: Збірка документів. Пер. з іноз. мов / Передмова акад. НАН України О. Л. Копиленка; Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ: Людмила, 2018. 588 с.

95. Мошенецький С. З. Національне агентство з питань запобігання корупції як ключовий орган державної влади у системі побудови інституту доброчесності суб'єктів державного управління / С.З.Мошенський, В.В. Новік, І.Г. Сергієнко. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 5. С. 85-90.

96. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції» / наук. ред. Хавронюк М.І. Київ: Ваїте, 2018. 472 с.

97. Науково-практичний коментар Закону України "Про запобігання корупції" / [Н. О. Армаш та ін.; за заг. ред. Т. О. Коломоець, В. К. Колпакова]; Запоріж. нац. ун-т, Навч.-наук. лаб. дослідж. проблем служб. права НАПрН України. Запоріжжя: Гельветика, 2019. 87 с.

98. Науково-практичний коментар Закону України "Про запобігання корупції" / [В. С. Ковальський, О. І. Миколенко, Є. Л. Стрельцов, О. І. Клименко; спец. ред. Л. Л. Лазебний]. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 378 с.

99. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання корупції» / за заг. ред. Т.О. Коломоець, В.К. Колпакова. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2019. С.228–263.

100. Невмержицький Є.В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії: монографія. Київ: КНТ, 2008. 368 с.

101. Негретов П. И. В. Г. Короленко. Летопись жизни и творчества, 1917-1921 / Под ред. А. В. Храбровицкого. Москва: Книга, 1990. 287 с.

102. Новак А. Формування та реалізація національної антикорупційної політики на загальнодержавному та регіональному рівнях. *Демократичне врядування: Науковий вісник*. 2017. Вип. 18/19. URL: http://lvivacademy.com/vidavniststvo_1/visnyk18_19/fail/Novak.pdf (дата звернення 19.02.2019)

103. Нонік В. В. Формування та реалізація антикорупційної політики в Україні: теорія, методологія, практика: монографія. Житомир: Вид. О. О. Євенок. 2019. 316 с.

104. Пархоменко-Куцевіл О. І. Формування та розвиток сучасних антикорупційних органів державної влади як основа запобігання та подолання корупції: теоретико-методологічний аналіз: монографія. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2019. 308 с.

105. Перепелюк В. Г. Науковий висновок: огляд. вид. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 60 с. URL: https://www.academia.edu/38714065/Науковий_висновок_щодо_питань_права_які_мають_фундаментальне_значення_для_формування_єдиної_правозастосовчої_практики (дата звернення 20. 02. 2020 р.).

106. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки: Закон України від 14 жовтня 2014 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1699-18> (дата звернення 22.12.2019).

107. Проект (станом на 17 липня 2019 року). Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2019-2023 роки». URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/TSPPR_-Proekt_-Antykoruptsiyna-stratehiia.pdf

108. Проект Закону України “Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2018-2020 роки”. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/discussion/proekt-zakonu-ukrayiny-pro-zasady-derzhavnoyi-antykoruptsijnoyi-polityky-v-ukrayini-antykoruptsijna-strategiya-na-2018-2020-roky/>

109. Прудиус Л.В. Європейські стандарти доброчесної державної служби. *Кадрова політика та державна служба*. 2016. № 8(34). С. 65-74.

110. Ревак Н. Г., Сулим В.Т. Латинська мова (для неспеціальних факультетів): Підручник; видання третє, стереотипне. Вінниця: Нова книга, 2011. 440 с.

111. Рошупкін С. В. Актуальні питання обмеження щодо одержання подарунків. *Юрид. часоп. Нац. акад. внутр. справ*. 2018. № 2. С. 224-235.

112. Рошупкін С. Співвідношення понять «одержання подарунку» та «неправомірна вигода». *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С.197-202

113. Сінчук О. Конвенція ООН проти корупції: правовий базис запобігання та протидії корупції в Україні // Міністерство юстиції України. URL: <http://www.minjust.gov.ua/21048> (дата звернення 19.01.2020).

114. Снігур І.Й., Мельник О.В. Обмеження наукової та викладацької діяльності державних службовців: аналіз антикорупційних новел. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. Число 1. С. 29-36. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR

115. Соловйов В. М. Запобігання і протидія корупції в державному управлінні України: монографія. Київ, Ін-т законодавства Верхов. Ради України, 2012. 508 с.

116. Сопілко І. М, Армаш Н.О. Корупція в Україні як спадщина радянського державного управління. *Наук. пр. Нац. авіац. ун-ту. Серія: Повітр. і косміч. право*. Київ, 2018. Вип. 2. С. 89- 94.

117. Стегній О.Г. Феномен всеохоплюючої корумпованості в сучасному українському суспільстві. *Український соціум*. 2012. № 1(40). С. 7-21.

118. Теория государства и права: курс лекций / Под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. М., 1997. 380 с.

119. Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції / Орг. з безпеки та співробітництва в Європі ; [упоряд. А. Г. Чубенко та ін. ; редкол.: І. Б. Черкаський (голова) та ін.]. Київ: Компанія ВАІТЕ, 2018. 825 с.

120. Томкіна О. Принцип доброчесності державної влади. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 65-74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2014_1_8 (дата звернення 19.01.2020).

121. Уварова О. О. Принципи права у правозастосуванні: загальнотеоретична характеристика: монографія. Харків: «Друкарня МАДРИД», 2012. 196 с.

122. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. Київ, 2015. 208 с.

123. Чорна В. Поняття, особливості та роль правових обмежень в системі правових засобів як дієвого інструменту правового регулювання. *World Science*. 2018. Vol. 4. № 1. С. 40-47. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1-2_2018/4.pdf

124. Шаптала Н. К. Принципи формування доказової бази під час розгляду Конституційним Судом України справ щодо антикорупційного законодавства. *Юрид. часоп. Нац. акад. внутр. справ*. 2018. № 2. С. 139-150.

125. Шимон О. М. Вдосконалення правового регулювання встановлення обмежень і заборон як засобів запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією. *Запорізькі правові читання: матеріали Щорічної міжнародної науково-практичної конференції*, м. Запоріжжя, 6 травня 2019 року / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2019. С. 134-136

126. Шимон О.М. Генеза нормативного визначення обмежень і заборон як засобів запобігання адміністративним правопорушенням, пов'язаним із корупцією. *Запорізькі правові читання: матеріали Щорічної міжнародної науково-практичної конференції*, м. Запоріжжя, 18 травня 2018 року / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2018. 222 с. С. 139-142.

127. Юридична відповідальність за корупційні правопорушення: підручник / [В. Я. Настюк, О.Ю.Синявська, В.В. Мартиновський та ін.]; за заг. ред. В.Я. Настюка. Харків: Право, 2019. 512 с.

128. Ярмиш О. Мельник Р. Спеціалізовані антикорупційні інституції: світовий досвід та національна модель. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 144-155.

129. Kolomoiets T., Kushnir S. Restrictions after termination of the activities related to the use of state or local self-government functions, specific type of special anti-corruption restriction. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2018. № 3. С. 50–59. 5.

130. Freedom in the World 2019. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2019>

131. Transparency international Ukraine. Визначення моделі антикорупційного агентства для України. 2012. URL: <http://ti->

ukraine.org/system/files/research/anti-corruption_agency_by_ti_ukraine_ukr.pdf
(дата звернення 19.01.2020).

132. Transparency International Україна, Індекс сприйняття корупції – 2019. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2019/>
(дата звернення 19.01.2020).

133. Transparency International. Україна. Національна система доброчесності – 2015. URL: <https://ti-ukraine.org/research/doslidzhennya-natsionalna-systema-dobrochesnosti-ukrajina-2015/> (дата звернення 19.01.2020).

134. World Justice Project. URL: https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP_RuleofLawIndex_2019_Website_reduced.pdf (дата звернення 19.01.2020).